

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Nepilna laika klātienes studijas

1. līmeņa īsā profesionāla studiju programma

„Pirmskolas izglītības skolotājs”

SANTA BRŪVERE

ROTAĻAS VIDĒJĀ PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU VĀRDU KRĀJUMA BAGĀTINĀŠANAI

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Docente

Dr. paed.

Inga Stangaine

Akadēmiskais amats

Grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

RĪGA 2017

Anotācija

Kvalifikācijas darbs ir izstrādāts par tēmu „Rotaļas vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma bagātināšanai”.

Kvalifikācijas darba autore: Santa Brūvere

Izvēlētās tēmas aktualitāte pamatojama ar to, ka rotaļas pirmsskolas vecuma bērniem rada patīkamas izjūtas un attīsta ne tikai valodu, bet arī citas eksistenciālas prasmes un iemaņas, tādēļ būtiski ir izpētīt kā ar rotaļu palīdzību var bagātināt bērnu vārdu krājumu.

Pētījuma mērķis: teorētiski izziņāt un praktiski pamatot vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma sekmēšanas iespējas rotaļās.

Pētījums sastāv no divām daļām- teorētiskā un empīriskā pētījuma.

Teorētiskajā daļā tika analizēta vārdu krājuma attīstīšanas nozīmības pirmsskolas vecumā, rotaļu izmantošanas daudzveidības un konkrētā vecumposma valodas un vārdu krājuma attīstības īpatnības.

Empīriskajā pētījumā tika izstrādāti bērnu vārdu krājuma attīstības izvērtēšanas kritēriji, izveidots rotaļu un spēļu komplekss vārdu krājuma bagātināšanai un praktiski izpētīta rotaļu izmantošanas efektivitāte bērnu vārdu krājuma bagātināšanā.

Pētījumā tika apstiprināta hipotēze: vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma bagātināšana noritēs sekmīgi, ja:

- pedagogs izmantos pedagoģiskajā procesā bērniem piemērotas dažādas rotaļas un spēles (didaktiskās, pirkstu rotaļas, rotaļas ar dziedāšanu u.c.) ;
- izraisīs bērnos pozitīvas emocijas un vēlmi līdzdarboties.

Atslēgvārdi: vārdu krājums, rotaļa, pedagoģiskā darbība, pirmsskolas vecumposms

Diplomdarba apjoms: 43 lpp, 10 attēli, 4 tabulas, 1 pielikumi, 39 literatūras avoti.

Annotation

Diploma paper is developed on the topic: The application of games in everyday vocabulary enrichment for primary school students ages 4 and 5 .

The actuality of the chosen topic is based on the fact that children of preschool children play a pleasant sensation and develop not only language but also other existential skills; therefore, it is important to study how the play of children can enrich children's vocabulary.

The purpose of the research: to study and substantiate theoretically the possibilities of promoting secondary vocabulary of children of pre-school age in play.

The study consists of two parts - a theoretical and empirical study.

The theoretical part analyzed the significance of the development of vocabulary in pre-school age, the peculiarities of the use of dances and the development of the language and vocabulary of a specific age group.

The empirical study developed criteria for evaluating the development of children's vocabulary, created a play and game complex for the enrichment of vocabulary, and practically explored the effectiveness of the use of dummies in the enrichment of children's vocabulary.

The study confirmed the hypothesis: the enrichment of the average pre-school children's stock will be successful if:

- The teacher will use different games and games suitable for children in the pedagogical process (didactic, fingering, playing with singing, etc.);
- Cause positive emotions and desire to participate in children.

Keywords: vocabulary, play, pedagogical activity, preschool age

Diploma paper: 43 pages, 10 pictures, 4 tables, 1 attachments, 39 literature sources.

Saturs

Ievads	5
1. Zinātniskās literatūras analīze par vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma bagātināšanu rotaļās un spēlēs	7
1.1. Runas attīstības raksturojums vidējā pirmsskolas vecumposmā	7
1.2. Vārdu krājuma attīstības veicināšana	10
1.3. Ģimenes un pedagoga loma bērna runas attīstībā	13
1.4. Dažādu rotaļu izmantošana vārdu krājuma attīstības veicināšanā	16
2. Vārdu krājuma bagātināšanas izpēte vidējā pirmsskolas vecumā izmantojot rotaļas ...	25
2.1. Pētījuma metodoloģija un gaita	25
2.2. Rotaļu komplekss vārdu krājuma bagātināšanai	27
2.3. Bērnu vārdu krājuma attīstības dinamika	32
Secinājumi	41
Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts	42
Pielikumi	45

Ievads

Valodas attīstība cieši saistīta ar bērna apziņas attīstīšanu un apkārtējās pasaules izzināšanu. Šī tēma mani uzrunāja tādēļ, ka ikdienas darbā saskaros ar bērniem, kuri aug un veidojas un kuriem jāpalīdz kļūt par pilnvērtīgi izglītotiem cilvēkiem.

Bērna vārdu krājums ir atkarīgs no bērna attīstības līmeņa: izzināšanas intereses, uztveres, domāšanas un atmiņas spējām. Bērns pasauli sāk iepazīt jau no pirmajām dzīves dienām. Runas attīstība ir viena no svarīgākajām cilvēka funkcijām, kas jāattīsta jau agrā bērnībā.

Pirmsskolas vecuma bērnu pedagogu uzdevums ir attīstīt bērna runas prasmes, jo tieši runas darbību bērni izmanto, lai izteiktu savas emocijas, domas, lai rotaļās rotaļājos ar saviem vienaudžiem spētu sadarboties un vienoties. Bērns uztver un izprot apkārtējo pasauli caur un ar valodu.

Rotaļa kā veids vārdu krājuma paplašināšanai ir interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā, bērnības būtiska sastāvdaļa, bērna attīstības un audzināšanas sastāvdaļa, bērna attīstības un audzināšanas pamatveids. Šis apstāklis arī raskoro izvēlētais kvalifikācijas darba tēmas un veiktā pētījuma **aktualitāti**.

Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savas fiziskās un garīgās dotības. Tā ir viena no netiešo pedagoģisko prasību izpausmes formām, jūtu, domāšanas un jaunrades skola

Mēs dzīvojam laikā, kad jaunie vecāki aizvien vairāk laiku pavada darbā un ģimenes uzturēšanas jautājumu risināšana, un kopā pavadītais laiks ar bērnu sarūk acīm redzami, un bērnus, labākajā gadījumā, izaudzina auklītes, jo aizvien vairāk jauno māmiņu izvēlas ātri pēc bērniņa dzimšanas atsākt strādāt algotu darbu, un „planšetes” kā bērna uzmanības piesaistītājas un izklaidētājas jau no divu gadu vecuma ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa ļoti daudzās mūsdienu ģimenēs, tādējādi samazinot komunikācijas un saskarsmes laiku vecākiem un bērniem.

Valodas apguvi var veicināt ar rotaļas palīdzību. Rotaļa nav bezmērķīga nodarbe. Spēle un rotaļa ir līdzeklis, lai attīstītu bērna valodu, domāšanu, iztēli, atmiņu un arī, lai paplašinātu priekšstatu par apkārtējo dzīvi. Rotaļas nostiprina bērna veselību, attīsta viņa jūtas, ieaudzina vērtīgumu, pilnveido kustības, izkopj veiklību un rada garīgo spirtumu.

Tā kā rotaļas bērniem rada patīkamas izjūtas un attīsta ne tikai valodu, bet arī citas eksistenciālās nepieciešamības, darba autore vēlas izpētīt kā ar rotaļu palīdzību var bagātināt bērnu vārdu krājumu. Rotaļu darbībai nav praktiska mērķa, darbības produktam tajā nav nozīmes, svarīgs ir pats process. Tieši šī iemesla dēļ rotaļu kā netiešu bērna pašregulācijas sekmētāju izmanto mācību procesā.

Pētījuma objekts: rotaļa pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets: vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma sekmēšana rotaļā

Pētījuma mērķis: teorētiski izziņāt un praktiski pamatot vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma sekmēšanas iespējas rotaļās.

Hipotēze: vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma bagātināšana noritēs sekmīgi, ja:

- pedagogs izmantos pedagoģiskajā procesā bērniem piemērotas dažādas rotaļas un spēles (didaktiskās, pirkstu rotaļas, rotaļas ar dziedāšanu u.c.) ;
- izraisīs bērnos pozitīvas emocijas un vēlmi līdzdarboties.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt zinātnisko literatūru par vidējā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstību, vārdu krājuma sekmēšanas iespējām
2. Pētīt bērnu vārdu krājuma paplašināšanās iespējas rotaļās;
3. Analizēt iegūtos datus un izstrādāt secinājumus.

Pētījuma metodes:

- **Teorētiskā** – zinātniskās literatūras analīze.
- **Empīriskās** – novērojums, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība un datu apstrāde.

Pētījuma bāze: Rīgas X pirmsskolas izglītības iestāde. (Pētījumā piedalās 8 vidējā pirmsskolas vecuma bērni)

Darba struktūra: darbs sastāv no ievada, divām daļām, secinājumiem un izmantotās literatūras un avotu saraksta.

1. Zinātniskās literatūras analīze par vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma bagātināšanu rotaļās un spēlēs

1.1. Runas attīstības raksturojums vidējā pirmsskolas vecumposmā

Pētot un analizējot zinātnisko literatūru par runas attīstību vidējā pirmsskolas vecumposmā, tika apzināti vairāku Latvijas un Krievijas pedagogu un logopēdu viedokļi.

Pirmsskolas vecumā bērnam jāapgūst tāds vārdu krājums, kas nodrošina pilnvērtīgu saziņu, sagatavo viņu sekmīgam mācību darbam skolā, palīdz uztvert folkloru un daiļliteratūru, radio un televīzijas pārraides u. tml. Bērnam jālasa pasakas, daiļdarbi, pretēji tam, ka realitātē daļa bērnu pavada trešo daļu dienas pie datora, spēlējot datorspēles vai pasīvi skatoties filmas.

Valoda ir tas spēks, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un sabiedrību (Tūbele, 2002).

Attīstot runu un valodu, viena un tā paša vecuma bērniem varbūt atšķirīgas spējas runas apgūšanā, jo bērna attīstības līmeņi varbūt atšķirīgi. Visi bērni valodu neapgūst vienādi ātri un vienādi pilnīgi. Individuālās atšķirības ir lielas. Jūtama starpība šai ziņā ir vērojama arī starp bērniem, kas aug tai pašā ģimenē un šķietami ļoti līdzīgos apstākļos. (Rūķe-Draviņa, 1992).

4 gadu vecumā bērns jau lieto vārdus, kas apzīmē jēdzienus, ar katru no tiem saprotot kādu objektu, ko ir iepazinis savā apkārtnē. Šajā vecumā strauji palielinās aktīvais vārdu krājums. Bērns jau ir apguvis 1500-2000 vārdus (Miltiņa, 2005). Runa kļūst saistītāka, iegūst dialoga formu, vienlaicīgi parādās un attīstās sarežģītākas runas formas – paplašināti monoloģiski stāstījumi. Tas sniedz bērnam iespēju pilnīgāk veidot izteikumus, precīzāk izklāstīt savas domas. Bērni spēj piedalīties kolektīvās sarunās, pārstāstīt pasakas un īsus stāstiņus, veidot stāstījumus pēc attēliem un citiem uzskates materiāliem. Jaunākajam pirmsskolas vecumam raksturīgā paaugstinātā jutība pret dzimtās valodas dažādu pušu un elementu apguvi saglabājas un pilnveidojas (Miltiņa, 2005).

Piektā gada beigās bērns, sarunājoties ar apkārtējiem, spēj pareizi izrunāt visas dzimtās valodas skaņas, bagātinās viņa leksika un tās izmantošanas formas, mainās izteikumu morfoloģiskā uzbūve, jo arvien biežāk bērns runā sāk izmantot darbības vārdus, īpašības vārdus un apstākļa vārdus. Bērni iemācās piemeklēt vārdus ar pretēju nozīmi (antonīmus) un līdzīgu nozīmi (sinonīmus) (Miltiņa, 2005).

Viens no nosacījumiem latviešu valodas vārdu krājuma sekmīgai apguvei ir ģimenes, skolotāju un citu pieaugušo runas paraugs, viņu valodas prasme un kvalitāte. Pieaugušajiem ir jāsaprot, ka bērni viņus atdarina. Ja mēs nekopsim savu valodu, to nedarīs arī mūsu bērni (Kuzina, 2016).

I. Miltiņa izdala četras runas funkcijas: (Miltiņa.2005)

1. Komunikatīvā funkcija. Pat mazs, viengadīgs bērns izmanto runu, lai izteiktu savu vēlmi, apliecinātu mīlestību, raksturotu notikumus un savu attieksmi.
2. Socializācijas funkcija. Runa palīdz bērnam veidot attiecības ar citiem vienaudžiem, pārējiem līdzcilvēkiem. Ģimenē un pirmsskolas izglītības iestādē – runa kļūst par galveno līdzekli bērna vajadzību un saskarsmes izteikšanai. Runa palīdz bērnam iekļauties sabiedrībā.
3. Jēdzienu šķirkļa funkcija. Katrā vārdā ir slēpts vispārinājums. Bērns ļoti agri apgūst vārdu reizē ar tā nozīmi, taču jēdziens, kas apzīmēts ar doto vārdu, aug, pakāpeniski paplašinās atbilstoši bērna attīstības gaitai. Runa dod iespēju daudzveidīgos objektus apvienot, tos reāli nosaukt.
4. Pieredzes jēdzieniskā funkcija. Pateicoties runai veidojas induktīvi un deduktīvi slēdzieni. Bērns zinot, kas ir kaķis, var pastāstīt, ka tas ķer peles, murrā un skrāpējas. Notiek domāšanas analīzes un sintēzes procesi. (Miltiņa.2005)

S.Tūbele rakstā min, ka bērna valodu ietekmē vide, kurā viņš uzturas, visvairāk vecāku valoda un izturēšanās. „Ģimenes vide ir tā, kurā bērns psiholoģiski nobriest runai un apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli. Vides ietekme ir nozīmīgs faktors ne tikai bērna attīstībā, bet tieši runas attīstībā (Tūbele, 2002).

B.Brice uzskata, ka bērni pēc savas būtības ir ļoti zinātkāri un radoši. . Baiba Brice uzsver, ka bērnu runas attīstība ir cieši saistīta ar iztēles attīstību – jo bagātāka bērna pieredze un līdz ar to attīstītāka valoda, jo bagātāka ir bērna iztēle. Bērnu jaunrade ir viņu pašsacerētie stāsti un pasakas, kuriem paši stāstītāji ļoti tic, dažkārt galvenā varoņa lomu piešķirot sev. Viss, ko bērns redz, dzird un sajūt, ir viņa turpmākās iztēles, jaunrades bāze – bērns uzkrāj materiālu, kuru vēlāk izmantos savā radošajā darbībā. jo bagātāku pieredzi – vārdu krājumu, redzes, dzirdes gleznas, emociju iespaidus- gūs bērns, jo bagātāka kļūs viņa jaunrade Lai varētu pilnīgi un pārliecinoši paust savu domu, pilnībā īstenot savu radošo ieceru, svarīgs ir bērnu valodas un runas attīstības līmenis (Brice 2011).

Vidējā pirmsskolas vecumā bērnu patstāvības līmenis ir pietiekams, lai piedalītos dažādās rotaļās, mākslinieciskajā darbībā. Modelējot reālas dzīves situācijas, bērns iemācās pārdzīvot, palīdzēt, just līdz citiem un atspoguļot, piemēram, zīmējumā iegūto radošās darbības pieredzi. Sniedzot iespēju patstāvīgi izvēlēties darbības veidus, neierobežojot bērna izvēli, rotaļas, atbildot uz jautājumiem, tiek nostiprināta viņa iniciatīva. Tā izpaužas dažādās bērna patstāvīgās mākslinieciskās darbības formās – ieceres, mērķa izvirzīšanā, darbības veidu, materiālu brīvā izvēlē, kā arī valodas attīstībā (Prindule, 1994).

4-5 gadu vecumā bērni ir apguvuši lietvārdu locīšanu, darbības vārdu laika formu lietošanu, pareizi veido vienkāršus paplašinātus teikumus, sāk veidot arī saliktus pakārtotus teikumus. Pakāpeniski bērni mācās saskaņot lietvārdus un īpašības vārdus dzimtē, skaitlī un locījuma, orientēties vārdu galotnēs; sāk aktīvi izmantot runā prievārdus. Šajā vecumā pieaug pareizu atbilžu skaits uz speciāliem jautājumiem. Vārdus “šis”, “tas”, “tur” bērni sāk izmantot jau otrajā dzīves gadā, taču pilnīga do to vārdu izpratne veidojas tikai tagad (Коноваленко, 2003).

A.Vulāne, A.Tauriņa un T.Zīriņa rakstā par aptaujas metodēm, kas izmantojamas bērna vārdu krājuma izzināšanā min, ka bērna valoda tās attīstības pirmsākumos ir viņa sajūtu un pārdzīvojumu izteiksmes līdzeklis, kas pakāpeniski kļūst par domu izteiksmes līdzekli. (Vulāne, Tauriņa Zīriņa, 2016)

4 gadu vecumā valoda pati par sevi bērnam kļūst par analīzes priekšmetu, viņš tiecas to saprast, runāt par to, aktīvi uzdot jautājumus par valodu (vārdu nozīmi) pieaugušajiem. Četrus gadus veciem bērniem strauji pieaug interese par vārdu skanisko noformējumu. Tieši tādēļ šis vecums ir ļoti svarīgs, lai uzsāktu valodas elementu apguvi. Ieklausoties pieaugušā runā, bērns nereti pats cenšas noteikt līdzību vārdu skanējumā, pats izdomā vārdu pārus ar atskaņām (kasa – lasa, panna – vanna u.tml.). Šajā vecumā bērniem ļoti patīk ritmizēt savu runu. Spēlējoties ar vārdiem, daudzi bērni tos ritmizē, sacerot nelielas divrindes vai četrrindes. Šāda interese par valodas ritmu veicina arī bērna uzmanības attīstību pret runas skanisko aspektu, kā arī attīsta fonemātisko dzirdi. (Коноваленко, 2003).

Ja bērnam nebūtu izdevības augt un attīstīties cilvēku sabiedrībā, viņa valodas attīstība apstātos pirmajā – pārdzīvojumu valodas – posmā. Tādēļ ir ļoti svarīgi ne tikai attīstīt bērna priekšstatus par apkārtējo pasauli, sekmēt tās iepazīšanu, stāstot bērnam par visu, ko viņš redz un izjūt, un tādējādi paplašinot viņa vārdu krājumu un veicinot valodas attīstību, bet arī zināt, kā tieši veidojas bērna leksikons. Vārdu krājums ir ļoti nozīmīgs bērna attīstības rādītājs pirmsskolas vecumā un sekmīgas komunikācijas pamatelements. Pēc bērnu vārdu krājuma apjoma var spriest, kādas ir bērna zināšanas par apkārtni un kādu informāciju

viņš uztver, jo vairāk vārdu bērns var nosaukt, jo vairāk informācijas ir viņa rīcībā. Bērna vārdu krājums palīdz arī attīstīt bērna domāšanu, jo domāšana un runa ir savstarpēji cieši saistīti izziņas procesi. Tātad, jo vairāk bērns runā, jo vairāk attīstās viņa domāšana. (Vulāne, Tauriņa Zīriņa, 2016)

Secinājumi:

Vidējā pirmsskolas vecumā bērniem novērojama strauja dzimtās valodas skaņu izrunas uzlabošanās, vairumam bērnu šajā vecumā noslēdzas skaņu apguves process. Runa kopuma kļūst tīrāka, skaidrāka. Pieaug bērnu runas aktivitāte.

Viens no nosacījumiem latviešu valodas vārdu krājuma sekmīgai apguvei ir ģimenes, skolotāju un citu pieaugušo runas paraugs, viņu valodas prasme un kvalitāte.

Ja bērniem tiek lūgts aprakstīt redzamo attēlu, tad bērni samērā precīzi var izpildīt uzdevumu, pamanot dažādas detaļas, tomēr neizdarot nekādus spriedumus, nemēģinot meklēt kontekstu.

1.2. Vārdu krājuma attīstības veicināšana

Valodas attīstības uzdevumu lielākā daļa attiecas uz visām vecuma grupām, atšķirīgs ir tikai to saturs. D.Markus atzīmē, ka bērna valodā atspoguļojas viņa attīstība dažādās jomās, arī tas, kā viņš apgūst pamatjēdzienus, piemēram, īpašības smags un gaišs, kā sāk aptvert sakarības starp priekšmetiem un jēdzieniem, kā iemācās vispārināt un, visbeidzot, kā sāk saprast arī izteicienus kā smags darbs, gaiša galva u. tml.(Markus, 2003).

Jo vairāk bērns attīsta savu runu, jo bagātāks ir viņa vārdu krājums, jo plašāk, elastīgāk, daudzveidīgāk un dziļāk attīstās domāšana- vārdi rosina jaunus domāšanas modeļus, rada asociācijas. Tātad ierobežots vārdu krājums ne tikai neļauj izteikties, bet arī kavē bērna domāšanu (Markus, 2007).

Ir svarīgs ne vien vārdu krājums, bet arī tā aktīva pielietošana ar esošajiem vārdiem, pareizi tos saskaņot, darināt jaunus vārdus. (Markus, 2007).

Pirmsskolas vecumā bērnam jāapgūst tāds vārdu krājums, kas nodrošinātu sazināšanos ar valodas palīdzību, sagatavotu viņu sekmīgam mācību darbam skolā. Viens no svarīgākajiem pirmsskolas uzdevumiem ir pareizas valodas attīstīšana:

- vārdu krājuma paplašināšana;
- gramatiski pareizas runas veidošana;
- skaņu izrunas kultūras audzināšana;
- sarunvalodas pilnveidošana.

- stāstīt mācīšana un atstāstīt mācīšana.
- iepazīstināšana ar daiļliteratūru.
- bērnu sagatavošana lasīt mācīšanai un rakstīt mācīšanai. (Boša, 2003)

Bērnu vārdu krājums bagātinās, ne tikai pieaugot lietvārdu skaitam, bet arī uz citu runas daļu rēķina. Šajā vecumā bērns runā izmanto daudz darbības vārdu, vietniekvārdu, savienotājevārdu. Bet īpašības vārdu lietojums vēl joprojām atpaliek: acīm redzot, audzinātāji maz iepazīstina bērnus ar lietu pazīmēm un īpašībām. (Markus, 2007).

Pirmsskolas vecuma bērni visvairāk savā runā lieto lietvārdus un darbības vārdus. Tas izskaidrojams ar to, ka bērniem ir nepieciešama šo vārdu lietošana ikdienas runā. Bērni 5 gadu vecumā sāk lietot darbības vārdus nākotnes formā, saskaņot īpašības vārdus un lietvārdus. 6 gadu vecumā sāk lietot apstākļa vārdus. Tiek apgūtas īpašības vārdu un apstākļu vārdu salīdzināmās pakāpes. (Markus, 2007).

Vārdu apguve ir cieši saistīta ar bērnu intelektuālo attīstību, ar priekšstatu un jēdzienu apgūšanu. Paplašinoties bērna zināšanām par apkārtējo pasauli, par tās objektiem, apgūstot arvien jaunus vārdus, konkrētie priekšstati pakāpeniski tiek vispārināti: no dažādām priekšmetu pazīmēm tiek izdalītas pazīmes, kas ir būtiskas un kopīgas daudziem priekšmetiem. Lai bagātinātu vārdu krājumu, jāapgūst jauni vārdi un jāiesaista aktīvajā vārdu krājumā. Paplašinot bērna vārdu krājumu, vajag tiekties pēc tā, lai vārdu krājumā būtu vārdi-priekšstati, nevis vārdi- skaņas” (Markus, 2007).

Pirmsskolas vecuma periodā bērns apgūst tos vārdus, kas ir dzimtās valodas vārdu krājuma pamatā. Šo procesu ietekmē arī apkārtējo cilvēku vārdu krājums. *Bērna vārdu krājums ir atkarīgs no bērna attīstības līmeņa: izziņas intereses, uztveres, domāšanas un atmiņas spējām.* Darbojoties un socializējoties bērns pakāpeniski apgūst jaunu izziņu un papildina savu vārdu krājumu. Valodas apgūšanas pamatnosacījums arī ir vārdu apgūšana, to krājuma paplašināšana un aktivizēšana –iekļaušana runas lietojumā (Golubina, 2007)

Vārdu krājuma paplašināšanā nepieciešams veikt vairākus uzdevumus:

- 1) bagātināt bērnu vārdu krājumu,
- 2) nostiprināt un precizēt bērnu vārdu krājumu,
- 3) aktivizēt bērnu vārdu krājumu.

Bagātināt vārdu krājumu nozīmē sistemātiski iemācīt bērniem jaunus vārdus, kurus ir grūti Apgūt patstāvīgi. Bērniem jāapgūst vārdi, kas izsaka parādības būtību, jāprot izteikt savas domas. Viņi pakāpeniski paplašina redzesloku un līdz ar to vārdu krājumu, pie katra jau zināmā vārda pievienojot jaunu, tā veidojot savu „vārdnīcu”. Vārdu krājuma

bagātināšanai skolotājs izvēlas atbilstoši tēmai vārdu krājuma minimumu. Lai bērni apgūtu mācītos vārdus, saprastu to nozīmi, vārdi vairākas reizes jāatkārto gan vienas nodarbības laikā, gan sarunās ārpus nodarbībām.

Vārdu krājuma paplašināšanas iespējas:

- ģimenē;
- valodas attīstības nodarbībās;
- ārpus nodarbības laikā;
- vērošana;
- pastaigas un ekskursijas;
- daiļliteratūra;
- attēlu un priekšmetu apskate;
- didaktiskās rotaļas.

Bērnu vārdu krājuma attīstīšanai jānotiek galvenokārt uz jutekliskās uztveres pamata. Pirmsskolas vecumā bērnam jāapgūst tāds vārdu krājums, kas nodrošinātu sazināšanos ar valodas palīdzību, sagatavotu bērnu sekmīgam mācību darbam, lai bērns varētu uztvert pasakas, grāmatas lasījumu, notikumu secību. Lai bērni apgūtu mācītos vārdus, saprastu to nozīmi, vārdi vairākas reizes jāatkārto gan nodarbības laikā, gan sarunās ārpus nodarbībām. Skolotājam jāradā situācijas, lai bērni izjustu nepieciešamību savā runā izmantot tieši tos vārdus, kurus mācījās. Vārdu krājuma aktivizēšana ir cieši saistīta ar bērna vispārējo attīstību, ar viņa redzesloka paplašināšanos. Katrs vārds, ko bērns uzzina, ir jauns, konkrēts priekšstats par apkārtējās pasaules priekšmetiem un parādībām.

Vārdu krājuma bagātināšanā, precizēšanā un aktivizēšanā var izmantot Kalniņas un Skrubes piedāvātos vingrinājumus: (Kalniņa, Skrube, 1983)

1. Pēc dotā apzīmējuma jāatrod lietvārdi.
2. Dotajam lietvārdam jāatrod atbilstošs darbības vārds.
3. Dotajam vārdam jāatrod apstākļa vārdi.
4. Dotajam lietvārdam pateikt deminutīvus –pamazināmos vārdus.
5. Mācīt runāt teikumus. Teikumā ievietot izlaistos vārdus.
6. Bērniem jāturpina audzinātājas iesāktais teikums.
7. Jānosauc priekšmeta sastāvdaļas.
8. Jāklasificē nosauktie priekšmeti.
9. Jāizdomā teikumi ar doto vārdu.
10. Jāizskaidro vārdi. (Kalniņa, Skrube, 1983)

Galvenais vārdu krājuma paplašināšanas avots ir bērnu aktīva darbība, kas saistās ar apkārtējās pasaules izzināšanu un iepazīšanos ar daiļliteratūru, pasakām. Bērni nodarbībās apgūst jaunus vārdus, bet, lai šo mācību vielu nostiprinātu, ieteicamas didaktiskās rotaļas un spēles. Attīstot runu, paplašinot bērnu vārdu krājumu ar didaktisko rotaļu palīdzību, bērnu atmiņā nostiprinās priekšmetu un to īpašību nosaukumi.

Secinājumi:

Bērna runas un valodas attīstībai jānodrošina darbošanās pozitīvā emocionālā gaisotnē, piedāvājot darbības, kurās bērnam pašam ir jāizdomā kā nonākt līdz mērķim, izpildīt uzdoto, izspēlēt problēmsituāciju.

Pirmsskolas vecumā bērnam jāapgūst tāds vārdu krājums, kas nodrošinātu sazināšanos ar valodas palīdzību, sagatavotu bērnu sekmīgam mācību darbam, lai bērns varētu uztvert pasakas, grāmatas lasījumu, notikumu secību.

Bērnam jāiegūst fiziska, praktiska pieredze, lai tas varētu attīsties intelektuāli, tāpēc bērnam ir nepieciešama saskarsme ar priekšmetiem, lietām, apkārtējo vidi un cilvēkiem.

1.3. Ģimenes un pedagoga loma bērna runas attīstībā

Bērna ģimenes locekļi un pirmie pedagogi liek pamatus bērna runas attīstībā. Bērna attīstība noris jau no ieņemšanas brīža, turpinot piedzimstot un augot, ar savām darbībām vai gluži otrādāk bezdarbību bērna attīstību var veicināt un kavēt, pedagogam ir tas cilvēks, kas turpina palīdzēt savu atvasi izglītot un strādā jau ar konkrēta vecuma bērniem, saņemot pūrā, kas no mazuļa dienām ir ielikts bērna šūpulī. Tādēļ manā pedagoga darbā sarunās ar vecākiem, runājot konkrēti par runas attīstību, ir svarīgi ne tikai ieteikt, kā to attīstīt un veicināt, bet arī ieteikt, paskaidrot, no kā labāk izvairīties, kas kavē runas un valodas attīstību.

Krievu pedagoģe G. Selivanovskaja (Селивановская) uzskata, ka bērniņa gaidīšanas periodā, mamma sarunājas ar gaidāmo mazuli, tādā veidā iepazīstoties ar mātes un arī tēva balsi. Krūts barošana artikulācijas aparāta vingrināšanai, emocionāli pozitīvs kontakts ar māmiņu, sarunas, acu kontakts- tas viss ir ļoti būtisks gan bērniņa intelektuālajai gan emocionālajai attīstībai (Селивановская, 2010).

Pedagogam būtu jāsniedz emocionālas, gramatiski pareizas, skaidras runas paraugs. Nodarbību dažādība, ieinteresēšana, piedāvātas nodarbes kvalitatīvi aizpildītam brīvajam laikam bērniem. Jebkurā brīdī, nodarbībā, rotaļā pedagogs sniedz zināšanas, ka katrs vārds,

jēdziens kaut ko nozīmē. Sniegt iespaidiem pilnas zināšanas, bērnam pēc tam būs pastāstīt. Sadarbība ar vecākiem – kopējs mērķis bērna domāšanas, iztēles un runas attīstībā. Pats galvenais vēlme un patiesa interese ar optimismu veikt šos uzdevumus. Atcerēties, ka ja bērnam patīk uzturēties pedagoga tuvumā, tad ar laiku var sākt lietot savā runā pedagoga biežāk izteiktos vārdus, izteicienus, tādēļ jāseko līdzi savai runai katru brīdi. (Селивановская, 2010)

Bērna runas un valodas attīstība ir lielā mērā atkarīga no pieaugušā, jo viņš ir tas, kas sniedz paraugu, rotaļājas, sniedz elementārus priekšstatu par pasauli, apkārtējām lietām, izglīto, izklaidē, sarunājas un uzklausa mazo gudrinieku. Bet mēs esam tik dažādi un katrs savam bērnam to artavu sniedz lielāku vai mazāku no savām zināšanām, gribētos teikt, jo bagāts ar savām gudrībām ir pieaugušais, jo bagātāks ir bērns, ar kuru viņš kontaktējas.

G. Selivanovskaja (Селивановская) sniedz pirmsskolas vecuma bērna runas attīstības iedalījumu 3 līmeņos: (Селивановская, 2010).

1. Zems līmenis. Grūtības sagādā paplašinātu teikumu veidošana savā runā. Runā pieļauj gramatiskas kļūdas, izsakās neizteiksmīgi. Bērns sarunā ir neaktīvs, neuzdod jautājumus un izvairās no garāku paskaidrojumu izteikšanas. Atstāstot nepieciešama pieaugušā palīdzība, izlaiž notikumus, nav secīgumu stāstījumā. Ar grūtībām veido aprakstošus stāstījumus, pēc satura tie ir „nabadzīgi”.
2. Vidējs līmenis. Brīvi runā vienkāršos, paplašinātos teikumos, bet grūtības sagādā saliktu teikumu veidošana. Sarunā bērns ir aktīvs, atbild uz jautājumiem un arī pats tos uzdod. Dažreiz pieļauj gramatiskas kļūdas, balss ir pietiekami skaļa, skaidra, emocionāla. Nepieciešama pieaugušā palīdzība atstāstot un izdomājot aprakstošu stāstu.
3. Augsts līmenis. Visas skaņas izrunā skaidri, pareizi, runa ir emocionāla. Sarunā iniciators ir bērns, atbild uz jautājumiem, uzdod pretjautājumus. Izrāda interesi un patstāvību veidojot vienkāršas uzbūves paskaidrojuma runu vai runā izsakot pierādījumus par kaut ko. Patstāvīgi, bez pieaugušā palīdzības atstāsta pasaku vai stāstu, ar nelielu pedagoga palīdzību sastāda sižetisko vai aprakstošo stāstu (Селивановская, 2010).

Pamatojoties uz šo līmeņu gradāciju, autore veidos kvalifikācijas darba empīriskā pētījuma bērnu vārdu krājuma attīstības novērtēšanas kritērijus un to attīstības līmeņus.

„Runas nepilnības, kas ir nostiprinājušās bērnībā ir ļoti grūti labojams tālākajos gados” Šādu atziņu izsaka grāmatas autore G. Selivanskaja (Селивановская Г. Л.):. Jebkuras nevēlamas nepilnības un trūkumu ir vieglāk novērst nekā pēc tam labot. Tādēļ ir jāsaprot, cik nozīmīgs ir pirmsskolas vecums bērna runas attīstībai. (Селивановская, 2010).

Daudzkārt tika minēts, ka bērnam ir svarīgi dzirdēt cita cilvēka runu, bet tikpat svarīgi ir sniegt pareizu runas paraugu un ievērot dažus nosacījumus.

Autore uzskata, ka ļoti būtiski ir laicīgi pamanīt un novērst bērna runas un valodas attīstību traucējošos faktoros:

- bērns tiek pārslogots ar runas nodarbībām;
- pieaugušais savā runā daudz izmanto vārdus deminutīva formā (pamazinātajās formās), piem. „mājiņa”, „kaķītis”, „zaķītis”, „bērniņš” u.c., kā arī savā runā attaino bērnu runu, kas brīžiem skan piemīlīgi, bet ir nepareiza;
- tiek paātrināta, steidzināta bērna dabiskā runas attīstības gaita;
- teksts (pasakas, dzejoļi u.c.) priekšā tiek lasīts neizteiksmīgi, bērnam nezināmie vārdi netiek izskaidroti;
- vecumposmam neatbilstošas spēles, rotaļas, vingrinājumi runas attīstīšanai;
- pieaugušā runa ir sasteigta, neskaidra, runājot tiek „norautas” vārdu galotnes;
- savlaicīgi netiek novērsta nepilnības bērna runā, tiek jokots par tām vai smejas, kaut arī tas nav ļauni domāts;
- bērna jautājumi tiek atstāti bez uzmanības, neatbildēti. Atbildot nepārliecinās, ka bērns ir pareizi sapratis teikto. (Максаков, 2008)

Būtiski ir arī faktori, kas var valodas iemācīšanās tempu paātrināt vai palēnināt:

- pirmais bērns ģimenē, kas biežāk mēdz būt ilgstošā saskarē ar pieaugušajiem, bieži vien iemācās skaidru izrunu ātrāk nekā viņa jaunākie brāļi un māsas,
- ja savā apkārtnē dzird citu bērnu nepilnīgu izrunu,
- ja bērns agrīnā bērnībā nonāk ciešā saskarē ar vēl kādu citu vai pat vairākām valodām,
- ja jāmācās vairākas lietas vienā reizē, no bērna tiek prasīta papildus slodze un tādējādi panākumi katrā atsevišķās valodas laukā kādā noteiktā laika posmā var būt gausāki. (Максаков, 2008)

Secinājumi:

Bērna runas attīstība iziet dažādus posmus līdz ir izveidojusies. Mēs katrs esam neatkarīgs un savus pārdzīvojumus, domas, emocijas izsakām tik dažādi, tāpēc jāatceras, ka tas mazais cilvēciņš visu dzird jau esot mātes vēderā un savu vārda krājumu, bagātību uztver jau no bērnu dienām.

Bērna runas un valodas attīstība ir lielā mērā atkarīga no pieaugušā, jo viņš ir tas, kas sniedz paraugu, rotaļājas, sniedz elementārus priekšstatu par pasauli, apkārtējām lietām, izglīto, izklaidē, sarunājas un uzklausa.

Pieaugušajam jāseko līdzi savai un bērna runai, jānodrošina priekšstatu pilnveidošana, ikdienas dažādība lietās, priekšmetos, darbībās, rotaļās, jāizmanto literārie darbi un jāizpilda vēl citi nosacījumi, lai veicinātu bērnu runas un valodas attīstību.

1.4. Dažādu rotaļu izmantošana vārdu krājuma attīstības veicināšanā

Nodaļas sākumā tiks apskatīta rotaļas būtības, to veidi un funkcijas pirmsskolā,

Pirmsskolas izglītībā galvenokārt tiek akcentēta rotaļa kā bērnu audzināšanas un socializācijas līdzeklis. Rotaļa attīsta bērna patstāvīgo domāšanu. Bērns rotaļājoties netīši mācās rotaļas iedarbību uz bērna attīstību veselumā.

Pirmsskolas vecumā, veidojas un attīstās jauns darbības veids, kas vistiešāk iespaido bērna psihisko un fizisko attīstību, tā ir rotaļa. Pirmsskolā rotaļa ir galvenā bērna darbība, no kuras ir atkarīga psihisko procesu – jūtu, domāšanas, atmiņas, gribas, attīstība.

Rotaļa ir viens no nedaudzajiem darbības veidiem, ar kuru cilvēks saistīts visu mūžu. Rotaļa vispusīgi ietekmē bērna psihisko attīstību. „Spēle un rotaļa māca, attīsta, audzina, izklaidē, dod atpūtu un ļauj kritiski sevi novērtēt. Rotaļa un spēle ir bērna iekšējās pasaules attēls, viņa domu, jūtu un gribas iemiesojums. Rotaļa ir cilvēces kultūras pirmavots un augstākā izpratne, rotaļa ir brīva darbība, dzīves papildinājums, rotājums, noslēpumainība” (Dzintere, 2000)

Dzintare un Stangaine uzskata, ka rotaļa ir daudzfunkcionāla. Kā kultūras fenomens tā bērnu attīsta, māca, audzina, socializē, uzjautrina, ārstē, pilnveido. (Dzintere, Stangaine 2007)

Rotaļu pasaulē bērns parāda savus novērojumus un to interpretāciju. Bērns rotaļājas un netieši mācās, pie tam to dara ar prieku un patiesu interesi.

Rotaļas ir bērnu pasaules uztveres atspulgs. Katram vecumposmam ir raksturīgs cits rotaļāšanās veids un rotaļas saturs.

Rotaļa ir galvenā bērnu darbība, tā ir pamats intelektuālajai un valodas apguvei, runas attīstībai, attīstībai, bērns bez piepūles apgūst jaunas zināšanas un prasmes, attīsta gribu, domāšanu, atmiņu, uztveri.

Bērnu vispusīga attīstība jāsāk ar fizisko audzināšanu, rūpēm par bērna veselību. Jāizmanto daudzveidīgas darbības rotaļas, ritmiskas kustības, konstruēšana, pastaigas.

„Rotaļa ir bērna dzīves pozīcijas regulētājs. Rotaļa domā, analizē, veic secinājumus. Rotaļa rada daudz situāciju, kurās bērns novēro, salīdzina, spriež, debatē. Rotaļā veidojas bērna raksturs, viņa vērtību orientācija.” (Dzintere,2001)

Rotaļas ir bērnu galvenais dzīves saturs un darbošanās pamats.

Rotaļā bērns:

- attēlo dažādas dzīves norises,
- izvēlas līdzekļus savai darbībai,
- modelē dzīvi
- uzņemas lomas, kuru izpildi pārdzīvo.

Rotaļa uzskatāma par bērna vispusīgas attīstības galveno līdzekli:

- Rotaļa palīdz bērniem sevi pārbaudīt un parādīt, ko viņi zina.
- Viņi mācās dramatizēt, parādot konflikta vai sadarbības situācijas.
- Tā ļauj bērnam ielūkoties savā un citu uzvedībā, iemāca, kā izturēties vienam pret otru.

I.Plotnieks ir nosaucis apakšgrupas, kas raksturo rotaļas nozīmi bērna attīstībā. Rotaļa var būt kā mācība un kā darbs (Plotnieks, 1989)

1. tabula **Rotaļas nozīmi raksturojošās apakšgrupas** (Plotnieks, 1989)

1.	Rotaļās bērns apgūst zināšanas, mācās tās izmantot praksē. Tādējādi veidojas prasmes un iemaņas.
2.	Rotaļās pilnveidojas bērna izziņas darbības mehānismi, galvenie psihiskie izziņas procesi: sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana, iztēle.
3.	Rotaļas veicina radošās darbības attīstību. Tajās attīstās fantāzija, valoda, konstruēšanas veidošanas spējas.
4.	Rotaļas organizē un disciplinē bērna kustības, attīsta fiziskās dotības.
5.	Rotaļa attīsta bērna jūtas. Liela loma ne tikai emocionālajam pārdzīvojumam, ko izraisa attieksme pret rotaļu, priekšmetiem, rotaļu biedriem, panākumiem, neveiksmēm, bet arī spējai savu lomu pārdzīvot pa īstam.
6.	Lomu rotaļās tiek izveidota un attīstīta sava dzimuma pašapziņa.
7.	Rotaļa veicina saskarsmes, komunikācijas prasmju veidošanos un attīstību.
8.	Rotaļas veicina kolektīvismu, vienotību, saistības veidošanos ar citiem.
9.	Rotaļas veicina bērna morālās stājas, morālo vērtību veidošanos un ētikas normu iedzīvināšanu.
10.	Rotaļas veicina gribas īpašību – neatlaidības, mērķtiecības u.c. veidošanos un attīstību.

Rotaļa ir bērnu logs uz pasauli. Izziņas teorētiski uzsver to, ka rotaļa ir līdzeklis, lai veicinātu bērna intelektuālo izaugsmi.

Rotaļa veicina komunikāciju, attīsta sarunvalodas iemaņas un prasmes sociālo problēmu risināšanā, kā arī veicina intelektuālo spēju attīstību.

Rotaļa ir bērnu dzīves neatņemama sastāvdaļa, tā ir bērnības obligāts pavadonis. Rotaļa ir visa dzīve. Bērns rotaļās gūst gandarījumu, tādejādi viņš vingrinās nopietnai nākotnes darbībai. Visbiežāk bērns rotaļās parāda savu attieksmi, personību, vēlmi un tikumu. Rotaļājoties bērns neapzināti gatavo sevi tālākai dzīvei.

Bērnam ir novērojama liela vēlme izzināt apkārtējo pasauli, izzināt sevi un tikai caur rotaļu bērns ieaug apkārtējā kultūrvidē. Šajā vecumā rotaļa ir vienīgais veids kā izzināt apkārtējo pasauli.

Rotaļa nav nodarbe bez mērķa. Rotaļājoties bērni vienmēr apgūst darbības ar kādu priekšmetu, sekojot stingriem noteikumiem. Rotaļai ir liela nozīme prāta darbības attīstīšanā. Viņam jābūt gatavam jebkurai negaidītai situācijai, kura ir pareizi jāatrisina, viņam jāprot darboties ar trūkstošā priekšmeta aizvietotāju. (Bandiera, 1994)

Rotaļas iedarbība uz bērnu: (Dzintere, Stangaine 2005)

- rotaļā kā īpašā bērna dzīvesveidā īstenojas viņa saikne ar apkārtējo īstenību. Rotaļa palīdz bērnam atcerēties pagātņi, ieskatīties nākotnē. Rotaļā veidojas bērna raksturs, viņa vērtību orientācija. Tā ir brīnišķīga komunikācijas, domāšanas skola;
- rotaļa ir bērna galvenais darbības veids, augoša organisma vajadzība. Rotaļa sagādā bērniem prieku, izraisa daudzveidīgas jūtas un pārdzīvojumus, tā ir interesanta un bērniem pieejama apkārtējās īstenības izzināšanas un radošas atveidošanas forma. Bērni rotaļās un spēlēs apgūst sabiedriskās uzvedības pirmās iemaņas : prasmi sadarboties ar citiem bērniem, stāties ar viņiem dažādās attiecībās, kaut ko sarunāt, apvienoties kopēju ieceru realizēšanai, ievērot savu rotaļu partneru intereses. Tas viss rotaļu padara par neaizstājamu audzināšanas līdzekli un bērnu dzīves un darbības organizācijas formu ;
- rotaļa, tā ir savas apziņas centrs un iekšējās pasaules sakārtošanas vieta;
- rotaļā bērni labprāt pakļaujas viens otram, saskaņo savas darbības, ja to nosaka loma. (Dzintere, Stangaine 2005)

Rotaļu galvenais un primārais mērķis pirmkārt ir dot prieku kopīgās nodarbībās, radīt apstākļus, kas ikvienam bērnam, dod iespēju pilnībā vingrināt, nostiprināt un attīstīt savas spējas (Bakisa, Romēns 1997).

R.Boša savā grāmatā minējusi ka, bērns visu iemācās rotaļājoties, aktīvi darbojoties ar priekšmetiem un domām. Aktīvā darbībā viņš mācās koncentrēties, respektēt otru, attīsta uzmanību, uztveri, domāšanu un atmiņu. Rotaļa ir pamats intelektuālajai darbībai, jo bērns mācās bez piepūles, pats to neapzinoties. Rotaļa ir viens no bērna intelekta attīstības rādītājiem, kuru audzināšanas gaitā nevar ignorēt, tas ir jāievēro (Boša, 1990).

Rotaļas procesā izdala trīs stadijas:

- rotaļa - vingrinājumi(attīsta iemaņas);
- simboliskā rotaļa (veicina realitāti aizstāt ar zīmēm, simboliem, radot pamatu mākslinieciskajam procesam)
- rotaļas ar noteikumiem (pieļauj sadarbību, sacensību) (Dzintere, Stangaine, 2005).

A. Plaude uzskata, ka rotaļās bērni apmierina savu sociālo vajadzību – būt savā dzīvē kopā ar pieaugušajiem. Šajā attīstības posmā bērniem vairs nepietiek vienkārši būt klāt pieaugušo darbībā, viņi paši savā starpā organizē īpašu rotaļu dzīvi, veidojot to no savas vides sociālo attiecību un pieaugušo darba dzīves galvenajiem elementiem, iedalot sev novērotās pieaugušo lomas. Rotaļa palīdz bērniem sevi pārbaudīt un parādīt, ko viņi zina. Tā ļauj bērnam ielūkoties savā un citu uzvedībā, iemāca, kā izturēties vienam pret otru. Viņi mācās dramatisēt, parādot konflikta vai sadarbības situācijas. Rotaļa ir galvenā bērna darbība, no kuras ir atkarīga psihisko procesu – jūtu, domāšanas, atmiņas, gribas, attīstība. Daudzi pedagogi un psihologi ir uzsvēruši, cik liela nozīme ir rotaļai dažādos vecumos. Rotaļas ir bērnu galvenais dzīves saturs un darbošanās pamats. Rotaļā bērns modelē dzīvi. Viņš attēlo dažādas dzīves norises, izvēlas līdzekļus savai darbībai, uzņemas lomas, kuru izpildi pārdzīvo. Tādēļ rotaļa uzskatāma par bērna vispusīgas attīstības galveno līdzekli (Plaude 2008).

Savukārt, Špona un Čehlova uzskata, ka rotaļa ir viens no nedaudzajiem darbības veidiem, ar kuru cilvēks saistīts visu mūžu. Tās saturs, izveides principi, tajās iekļautās tautas mūzikas, pasaku, lietišķās mākslas savstarpējā saistība, nodrošina pedagoga un bērna saskarsmi un sadarbību, ir būtiskākais bērna audzināšanā. Pirmskolā kā galvenā darba forma tiek izmantota rotaļa. (Špona, Čehlova 2004).

Lai rotaļa sasniegtu vēlamu mērķi, tai jābūt piemērotai bērnu fiziskajām un garīgajām spējām, augumam, vecumposmam. Līdz ar bērnu fizisko un garīgo spēju pieaugšanu attiecīgi jākāpina arī viņiem paredzēto rotaļu saturs. Imitēšanas elements, kas mazajiem bērniem tik piemērots un viņu rotaļās ieņem redzamāko vietu, vecāko auguma pakāpju rotaļās pakāpeniski izzūd. Tā vietu ieņem citi elementi: veiklība, atjautība, spraiga sacensība,

izturība, drosme, spēkošanās, fantāzija, savstarpēja izpalīdzēšanās, estētika, uzskata J.Ošs, J.Rinks, J.Slavietis (Ošs, Rinks, Slavietis 1993).

D. Dzintere un R. Boša norāda, ka psihologi bērna rotaļu attīstību aplūko ciešā saistībā ar viņa vispārējo attīstību. Trīs līdz četrus gadu vecumā bērni rotaļās sāk ievērot noteikumus, atbilstoši tiem izpilda dažādas rotaļu darbības, lomas. Rotaļa rada bērnam emocionālu komfortu, līdzsvaru, apmierinājumu, brīvības un drošības sajūtu, ļauj realizēt sevi, apjaust savas intelektuālās iespējas, veiklību, ļauj bērnam iepazīt pasauli, attīsta iztēli, jaunradi, sevišķi, ja bērnam ir vēlme un prasme izmantot dažādus mākslas veidus, rotaļā bērns cenšas izteikt savus pārdzīvojumus (Dzintere, Boša 1997).

Rotaļas rezultāts ir izvirzītā rotaļas uzdevuma īstenošana. Rotaļas bērnu māca un attīsta. Rotaļas kā bērna mācīšanas līdzeklis no formālas mācīšanas atšķiras ar to, ka izziņas uzdevumus bērnam neizvirza tieši un atklātā formā, bet tie tiek ietverti rotaļas saturā, uzdevumā, rotaļas darbībās un noteikumos. (Dzintere, Boša 1997)

D. Dzintere un I. Stangaine norāda, ka „rotaļa vienlaicīgi sekmē bērna sociāli emocionālo, fizisko, prāta un kreatīvo attīstību. Vienlaicīgi bērns rotaļājas un netieši mācās” (Dzintere, Stangaine 2005).

Rotaļai un tās lomai ir jāsekmē katra bērna dzimuma identitāte, ievērojot zēnu un meiteņu vajadzības un jāsekmē arī tas, lai bērni apgūtu dzīves prasmes attiekmē pret pretējo dzimumu. Zēnu un meiteņu rotaļās vērojama atšķirība tēmas izvēlē, attiecīgi tai arī lomu, rotaļlietu izvēlē, kas savukārt ietekmē arī rotaļu darbību virzību (Dzintere, Stangaine 2007).

D. Dzintare un I. Stangaine savā darbā “Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja” skaidro, ka rotaļu sižets bērna apziņā rodas no tā, ko bērns ir piedzīvojis, novērojis, dzirdējis. Šo informāciju bērns savās rotaļās atdarina, bieži reālus dzīves notikumus apvienojot ar iztēles tēmām. (Dzintere, Stangaine 2005).

Daina Dzintere sniedz lomu rotaļu īpatnībai raksturojumu dažādos vecumposmos:

- Pirmajā dzīves gadā bērni sāk attēlot darbības, kuras redzējuši – roku mazgāšanu, putras maisīšanu, matu ķemmēšanu, istabas slaucīšanu, braukšanu ar auto, runāšanu pa telefonu un citas. Šajās darbībās bērni parasti ir liksmi, apmierināti un priecīgi, mazāk izrāda neapmierinātību un negatīvas emocijas.
- Otrajā dzīves gadā bērnus galvenokārt interesē dzīvnieku kustību attēlošana un skaņu atdarināšana – rej kā suns, ņaud kā kaķis, čiepst kā cālis. Bērns rotaļās atdarina ne tikai kustības un skaņas, bet izrāda arī jūtas un emocijas. Šajā vecumā bērniem ir mazāk raksturīgi attēlot pieaugušos.

- Trešajā dzīves gadā bērns biežāk un precīzi attēlo pieaugušo ikdienas darbus – veļas mazgāšanu, ēst gatavošanu, braukšanu transportā, darbu ģimenes dārzā. Šajā vecumā bērns sāk apzināties to, ko attēlo, kā arī apgūst jaunus vārdus un attēloto spēj pateikt vārdos. Emocijās un jūtās bērns atspoguļo gan realitāti, gan iztēli.
- Ceturtajā dzīves gadā bērns izvēlas tipiskas, sadzīvē novērotas lomu un rotaļu darbības, vadoties no attiecībām ar bērniem un pieaugušajiem, piedzīvotajām situācijām. Rotaļās veikto bērns lieliski spēj aprakstīt mutiski, nosaukt vārdos, kā arī izrādīt savas emocijas atbilstīgi rotaļai.
- Piektajā dzīves gadā bērns lomu spēlēs izspēlē ne tikai ikdienā novēroto, bet savās spēlēs iesaista arī pagātnē piedzīvoto, novēroto un redzēto. Te var minēt dažādu pasākumu un vietu apmeklējumus, lasītās grāmatas un redzētās filmas, izrādes, koncertus. Šajā vecumā rotaļspēlēs bērnam raksturīga dažādu emociju izrādīšana lomās – dusmīgais vai laipnais, bēdīgais, smieklīgais un citas lomas.
- Sestajā dzīves gadā bērns attēlo dažādus sabiedriskās dzīves notikumus - sabiedrībā, televīzijā redzēto, saistot reālus notikumus ar iedomātiem notikumiem. Šajā laikā ļoti papildinās bērna vārdu krājums.
- Septītajā dzīves gadā bērns izvēlas rotaļas, kas atbilst viņa interesēm un paša pieredzei. Bērna rotaļas rādīs viņa lielākās intereses un, viņaprāt, aizraujošākās tēmas.
- Bērna rotaļas nopietnība pieaugušajiem jānovērtē, jo rotaļa bērnam palīdz atcerēties notikušo, ielūkoties nākotnes notikumos, fantazēt un iztēloties, rotaļā bērns mācās risināt dažādas dzīves problēmas un situācijas. (Dzintere, 2001)

Lai izvēlētos bērniem atbilstošu rotaļu darbību intelektuālo spēju attīstības veicināšanai un vārdu krājuma bagātināšanai, jāpārzina rotaļu klasifikācija.

D.Dzintere un I.Stangaine norāda, ka rotaļu klasifikācijā ir dažādas pieejas. Krievu psiholoģe S. Novosjolova rotaļas klasifikācijas pamatā izvirza „iniciatīvu”, kas nāk no rotaļas subjekta, attiecīgi izdalot rotaļu klases. (Dzintere, Stangaine 2005) Skat 1. pielikumu

Pedagoģiskajā literatūrā vārds *rotaļa* tiek aizstāts ar vārdu *spēle*. Šie vārdi nav sinonīmi. Vārdu *rotaļa* lieto plašākā nozīmē, runājot par visām rotaļām, arī spēlēm, šaurākā – par bērnu radošajām rotaļām, simboliskajām rotaļām, ko izdomā paši bērni (angļu val. *play*). Vārdu *spēle* galvenokārt attiecina uz sporta spēlēm, galda, prāta spēlēm u. c. (angļu val. *game*). Spēlēm ir iepriekš izstrādāts saturs un noteikumi.

Dzintere un Stangaine norāda, ka teorijā un praksē nosacīti tiek izdalītas vairākas rotaļu grupas.

Bērnu vārdu krājuma bagātināšanai var izmantot sekojošus rotaļu veidus:

Spēles ir rotaļas ar noteikumiem, kurus pārsvarā ir izdomājuši pieaugušie, lai īstenotu kādu izglītojošu uzdevumu, piemēram, loto, domino, *kas mainījies?* u. c.

Lomu – sižeta rotaļas. Rotaļas sižetu veido īstenība, ko bērns attēlo rotaļā, tas bieži vien ataino konkrētā bērna dzīvi. Loma un sižets veido rotaļas pamatu. Bērni parasti uzņemas pieaugušā lomu. Rotaļas nozīme palielinās, ja tajā var aizsargāt citus (ārsti, policisti u. c.). Piemēram, pieaugušais, pavērojot bērnu rotaļas, var uzzināt svarīgākos notikumus bērnudārzā, bērna intereses, pārdzīvojumus. Ja vēlas saprast bērna iekšējo pasauli un palīdzēt viņam, jāiemācās izprast bērnu rotaļas un noskaņoties uz novērošanu. Diemžēl bieži vien tam neatliek laika. (Dzintere, Stangaine 2005).

Radošās jeb simboliskās rotaļas, kuras rada bērni paši, balstoties uz savu pieredzi, izdomu. Radošā rotaļa ir brīva, radoša darbība, kurā bērns, balstoties uz pieredzi, radoši attēlo vēroto un pārdzīvoto, apmierina savas vajadzības pēc saskarsmes, fiziskās aktivitātes, izziņas, pašregulācijas. Rotaļa sekmē sava Es apzināšanos, bērna pašattīstību un veicina attīstību veselumā.

Piemēram, rotaļas par ģimenes, slimnīcas, veikalu, svētku un iepirkšanās tēmu. Bērni šajās rotaļās attēlo redzēto, pārdzīvoto (lomu rotaļas).

Dramatizācijas rotaļas jeb režisoriskās rotaļas (tā saucamās teatrālās rotaļas). Atšķirīgais: šīs rotaļas attīstās pēc zināma scenārija – literārā darba, kas rotaļas gaitā mainās. Reizēm stāsts, pasaka, ko bērni spēlē, veidojas rotaļas procesā. Režisorisko rotaļu centrā ir sīko rotaļlietu komplekti, piemēram, *Satiksmes noteikumi*, *Mazā saimniecīte* u. c. Bērns rotaļlietai piedēvē dažādas nozīmes, sarunājas ar to. Bērns it kā veic režisora lomu, tāpēc šīs rotaļas sauc par režisoriskām rotaļām. Tajās centrā ir priekšmets, nevis pieaugušā darbības atveide.

Rotaļspēles, kas atrodas it kā starp radošajām rotaļām un rotaļām ar noteikumiem. Tās arī ir pieaugušo izdomātas spēles, taču to noteikumi ir vairāk virzīti uz bērnu radošās darbības sekmēšanu. Piemēram, rotaļspēle „Daudzkrāsainie ziedi”, kur bērni, ievērojot spēles noteikumus, sakārto dažādus ziedus, izdomā tiem nosaukumus utt. (Dzintere, Stangaine 2005).

Celtniecības jeb konstruktīvās rotaļas. Bērni būvē mājas, garāžas, slimnīcas, attēlo ārējo pasauli, kuru pārveido pēc savas iekšējās iztēles. Šāda iekšēja iztēle bērnam ir nepieciešama, lai vēlāk domātu abstraktos jēdzienos un mācītos skolā (D. Lieģeniece). Lai veidotu iekšējo iztēli, bērnam reizēm ir jānorobežojas no apkārtējās pasaules. Tad tiek būvētas mājas – paslēptuves Tiek izmantoti krēsli, segas un citi priekšmeti. Pedagogi uzskata, ka šī rotaļa sekmē bērnu pašattīstību. Bērni nes, domā, pārveido, kopīgi apspriež,

viņiem ir darbības mērķis, motivācija. Jāpiebilst, ka pieaugušajiem ir jānodrošina, lai bērni netiktu traucēti rotaļā, jo doma, kas tiek pārtraukta, nevar attīstīties. (Dzintere, Stangaine 2005).

Vēlams bērnus aicināt vērtēt savas izjūtas, sasniegto rezultātu, savu un partneru darbību. Analīzē īpaša vērtība veltāma izziņas darbībai (*mēs domājam, spriedām, minējām* utt.) un tās rezultātiem. Nenoliedzami – ja bērnam rotaļā ir labas, emocionālas attiecības ar citiem bērniem, tad šo stāvokli pavada pozitīvas emocijas. Kā zināms, pozitīvas emocijas tonizē, paaugstina bērna aktivitāti, rada fonu attiecību iekšējam plānam ar cilvēkiem arī citās situācijās. Jāatceras, ka pieaugušā rezultāta izpratne ne vienmēr sakrīt ar bērna viedokli. Pieaugušajam rezultāts ir bērnu virzīšana uz augstāku attīstības pakāpi saskaņā ar spēles mērķi, bet bērnam tas ir prieks, apmierinājums, vēlēšanās rotaļāties vēl, iegūta balva vai ķīlas atgūšana. Tikai ar laiku bērni kā rezultātu novērtē faktu, ka tā var kaut ko iemācīties, attīstīt spriestspēju, domāšanu. (Dzintere, Stangaine 2005).

Rotaļās un spēlēs bērni attīsta savu **komunikatīvo kompetenci**, kas ir svarīgs priekšnosacījums, lai bērns vieglāk iekļautos skolas dzīvē. Par bērna komunikatīvo kompetenci var spriest pēc tā, kā viņš ir apguvis ne tikai sarunas prasmes (kopīgu valodu), bet arī prasmi klausīties, rotaļas reālajās un iztēles situācijās sadarboties ar rotaļu biedriem. Tā ietver arī prasmes: uzturēt sarunu; runājot censties ievērot savu kārtu, kā arī klausītāja zināšanas, intereses, vajadzības; izvairīties no dominēšanas saskarsmē un sarunu biedra pārtraukšanas; prast novērtēt, vai sarunu biedrs ir sapratis sacīto; ar neverbāliem līdzekļiem – skatu, smaidu izrādīt gatavību turpināt saskarsmi (Dzintere, Stangaine 2005).

Komunikatīvā kompetence liecina par bērna spējām lietot valodu dažādās rotaļu situācijās, kur svarīgi ievērot bērna vecumu un viņa sociālo attīstības līmeni. Dažkārt ir vērojama parādība, ka bērnam ar labi attīstītu valodu grūtības sagādā komunikācija ar vienaudzi. Rotaļā aktivitāte izpaužas daudzveidīgi. Bērns rotaļā, ievērojot tās struktūru un īpatnības, veic daudzveidīgas darbības, kas liek viņam domāt, pārdzīvot u.c. Tas tieši vai netieši paaugstina viņa komunikatīvo kompetenci, viņa attīstību veselumā. Uz minēto atšķirību runas un komunikatīvo prasmju apgūvē norāda arī bērnu valodas pētnieki, ko nepieciešams ievērot arī pieaugušajiem saskarsmē ar bērnu. (Dzintere, Stangaine, Augstkalne 2014).

Secinājumi:

Var secināt, ka rotaļa ietver sevī lielas, pilnībā neizpētītas bērna audzināšanas un attīstības iespējas. Šī attīstība ir secīgas, neatgriezeniskas un likumsakarīgas kvalitatīvas pārmaiņas cilvēka dzīves, dabas, sociālo un garīgo procesu norisē. Tas nozīmē, ka

organizējot pedagoģisko procesu un ievērojot bērna vajadzības, pedagogam ir iespējams nodrošināt intelektuālo spēju attīstību rotaļu darbībā.

Rotaļu galvenais un primārais mērķis pirmkārt ir dot prieku kopīgās nodarbībās, radīt apstākļus, kas ikvienam bērnam, dod iespēju pilnībā vingrināt, nostiprināt un attīstīt savas spējas

Rotaļas un spēles ir vispiemērotākais veids jeb metode bērnu vārdu krājuma bagātināšanai un attīstīšanai.

Salīdzinot bērna mācīšanos rotaļā un mācību nodarbībās, svarīgi atzīmēt, ka rotaļā mācīšanās ir vairāk sasaistīta ar bērna individualitāti, viņa vajadzībām. Tas notiek dabiski, pašam bērnam to nejūtot. Taču viņam ir nepieciešams pieaugušā atbalsts.

Rotaļā, pateicoties bērna aktivitātei, iniciatīvai, bērns netieši pats mācās komunicēties. Rotaļā viņš vingrinās savstarpējo attiecību regulēšanā, apgūstot savas nākotnes lomas, pilnveido savu runu.

2. Vārdu krājuma bagātināšanas izpēte vidējā pirmsskolas vecumā izmantojot rotaļas

2.1. Pētījuma metodoloģija un gaita

Empīriskā pētījuma mērķis: praktiski izzināt rotaļu un spēļu izmantošanas iespējas bērnu vārdu krājuma bagātināšanā

Empīriskajā pētījumā tiks izmantotas šādas **metodes** :

- novērojums,
- personiskās pieredzes un citu pedagogu pedagoģiskās darbības analīze saistībā ar konkrētu bērnu runas attīstību un vārdu krājuma paplašināšanu.
- pētījuma rezultātu datu grafiska attēlošana.

“Novērošana ir mērķtiecīgs izziņas process, kurā ilgstoši vai, atkārtoti vērojot, (ko) uzzina, secina, (kam) izseko, (ko) uzmana. Novērošanu kā empīrisku pētniecības metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzi, teoriju, teorētisko pētījumu patiesumu u. tml. Pēc novērošanas tieši uztvertā informācija tiek apkopota, skaidrota, vispārināta” (Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000).

Pētījuma posmi:

- Vārdu krājuma izpētes un novērtēšanas kritēriju izstrāde
- Bērnu vārdu krājuma attīstības līmeņa neteikšana
- Rotaļu virknes izveide vārdu krājuma attīstības veicināšanai
- Vārdu krājuma attīstības dinamikas izpēte pētījuma periodā.

Lai izzinātu bērna vārdu krājuma apjomu pētījuma sākumā, tiek izmantoti S. Tūbeles ieteikumi (Tūbele, 2002).

Vārdu krājumu pārbaudot tiek izmantoti attēli, kuros bērniem lūdz nosaukt priekšmetus, darbības un īpašības vārdus.

Kritēriju izvērtēšanai tika izstrādāta trīs līmeņu vērtēšanas sistēmu punktos no 1 – 3 punkti .

1 punkts – vārdu krājuma līmenis ir zems ,

2 punkti - vārdu krājuma līmenis ir vidējs,

3 punkti- vārdu krājuma līmenis ir augsts .

Kritēriju un to rādītāju apraksts sniegts 2. tabulā.

2. tabula. Kritēriji vārdu krājuma noteikšanai

Kritērijs	Augsts līmenis 3 balles	Vidējs līmeni 2 balles	Zems līmenis 1 balle
<i>Lietvārdi</i>	Bērns nosauc visus kartītēs redzamos parādītos, prot komentēt redzēto	Bērns atbildēs nedrošs, nenosauc visus objektus	Bērns nosauc mazāk par pusi redzamo objektu, runa neskaidra
<i>Darbības vārdi</i>	Bērns nosauc visas darbības	Bērns atbildēs nedrošs, nevar nosaukt visas darbības	Bērns nosauc mazāk par pusi redzamo objektu, runa neskaidra
<i>Īpašības vārdi</i>	Bērns nosauc visas parādītās īpašības, atbild uz jautājumiem; „Kāds	Bērns atbildēs nedrošs, pieļauj kļūdas	Bērns var tikai nosaukt dažas īpašības, kas raksturo ārējās iezīmes
<i>Saistīta runa</i>	Bērns spēj atbildēt uz jautājumiem, pats uzdod jautājumus, spēj runāt dialogā	Bērns atbild uz jautājumiem ar nepaplašinātu teikumu, pats jautājumus uzdod tikai par sadzīves tēmām	Bērns atbild uz jautājumiem tikai ar vienu vārdu, pats jautājumus neuzdod
Lieto un izprot prievārdus- uz, aiz, zem, iekšā, blakus	Bērns lieto prievārdus nekļūdoties	Bērns lieto prievārdus nepārlicinoši pieļauj kļūdas	Nepieciešama palīdzība prievārdu lietošanā

Pētījums tika veikts X pirmsskolas izglītības iestādē un pētījumā piedalījās 8 bērni vecumā no četriem līdz pieciem gadiem, no kuriem 4 ir zēni un 4 meitenes. Veicot katra bērna vārdu krājuma attīstības novērtējumu pēc attēliem gan pētījuma sākumā, gan beigās, autore protokolā atzīmēja katra bērnu vārdu krājuma attīstības līmeni. Sākotnēji tika izveidota tabula kurā tika atzīmēti rezultāti. Pētījuma gaitā autore analizēja individuāli katra bērna vārdu krājuma attīstības dinamiku, kas bērna padodas vieglāk un kas sagādā grūtības. Nākošajā nodaļā autore ir iekļāvusi rotaļu kompleksu, kas ir orientēt tieši uz vidējā vecumposma bērnu vārdu krājuma paplašināšanu un bagātināšanu.

2.2. Rotaļu komplekss vārdu krājuma bagātināšanai

Rotaļu komplekss tika izstrādāts pamatojoties uz šiem vārdu krājuma bagātināšanas pamatprincipiem:

- Pēc dotā apzīmējuma jāatrod lietvārdi.
- Dotajam lietvārdam jāatrod atbilstošs darbības vārds.
- Dotajam vārdam jāatrod apstākļa vārdi.
- Dotajam lietvārdam pateikt deminutīvus –pamazināmos vārdus.
- Mācīt runāt teikumos. Teikumā ievietot izlaistos vārdus.
- Bērniem jāturpina audzinātājas iesāktais teikums.
- Jānosauc priekšmeta sastāvdaļas.
- Jāklasificē nosauktie priekšmeti.
- Jāizdomā teikumi ar doto vārdu.
- Jāizskaidro vārdi.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, autore izveidoja rotaļu kompleksu, kas ir piemērots bērnu vārdu krājuma bagātināšanai Rotaļu aprakstus skatīt 2. pielikumā.

Rotaļu kompleksā ir iekļautas kopumā septiņas rotaļas.

3.tabula **Rotaļu un spēļu komplekss bērnu vārdu krājuma attīstības veicināšanai**

<i>Rotaļas nosaukums</i>	<i>Uzdevumi</i>
„Dālderā dāvināšana”	Mērķis- Attīstīt vārdu krājumu Nostiprināt sapratni par sacīto ; Veicināt lietot savā runā jaunapgūtos priekšmetu nosaukumus; Nostiprināt prasmi veidot pilnus, vienkāršus teikumus.
„Veikals”	Mērķis- Attīstīt vārdu krājumu Veidot sapratni par bērnam sacīto; Pilnveidot priekšstatus par priekšmetiem un prast tos nosaukt; Aktivizēt pasīvo vārdu krājumu, veidojot vienkāršus teikumus Papildināt bērnu vārdu krājumu ar jauniem vārdiem; Attīstīt prasmi pareizi lietot vienskaitli, daudzskaitli, ģenētīva formu; Aktivizēt bērnu runu dialogā; Prasmi veidot patstāvīgi stāstījumus par rotaļlietu, notikumiem, darbībām.
2. tabulas turpinājums	
„Ciemiņi”	Mērķis- Attīstīt vārdu krājumu

	Nostiprināt sapratni par sacīto ; Veicināt lietot savā runā jaunapgūtos priekšmetu nosaukumus; Nostiprināt prasmi veidot pilnus, vienkāršus teikumus.
„Dusmīgais vilks”.	Mērķis- Attīstīt vārdu krājumu Veidot izpratni par rotaļas sižeta gaitu; Attīstīt prasmi runā lietot vienkāršus teikumus. Paplašināt vārdu krājumu
„Rūķa darbi”.	Mērķis- Attīstīt vārdu krājumu Aktivizēt skaņu izrunu nosaucot rotaļās izmantoto atribūtiku; Attīstīt prasmi pareizi lietot vienskaitli, daudzskaitli, ģenētīva formu;
„Frizētava”	Papildināt bērnu vārdu krājumu ar jauniem vārdiem; Mainīt savu lomu rotaļā; Aktivizēt skaņu izrunu nosaucot rotaļās izmantoto atribūtiku; Attīstīt prasmi pareizi lietot vienskaitli, daudzskaitli, ģenētīva formu; Aktivizēt bērnu runu dialogā; Prasmi veidot patstāvīgi stāstījumus par rotaļlietu, notikumiem, darbībām.
„Mājas”	Papildināt bērnu vārdu krājumu ar jauniem vārdiem; Aktivizēt skaņu izrunu nosaucot rotaļās izmantoto atribūtiku; Attīstīt prasmi pareizi lietot vienskaitli, daudzskaitli, ģenētīva formu; Aktivizēt bērnu runu dialogā; Prasmi veidot patstāvīgi stāstījumus par rotaļlietu, notikumiem, darbībām.

Divu mēnešu laikā autore darbojās ar bērniem, izmantojot rotaļas un spēles.

Turpmāk īsumā tiks raksturota bērnu darbība rotaļās.

„Dālderis dāvināšana

Rotaļas dalībnieki sasēžas uz sola garā rindā un saliek kopā plaukstas sev priekšā.

Rotaļas vadītājs paliek stāvēt. Viņam rokās ir dālderis. Viņš iet pēc kārtas pie katra no rotaļas dalībniekiem un it kā ieliek dālderis saujā, sakot: „Še tev dālderis, pērc, ko gribi, nesaki ne jā, ne nē, ne melns un balts”.

Tam dalībniekam, pie kura sakāmais beidzas, ieliek plaukstās dālderis un uzdod jautājumus: Ko nopirksi par savu dālderis? Kādā krāsā tas bija? Vai tevi nepiekrāpa? utt. Atbildot nedrīkst teikt vārdus jā, nē, melns, balts. Tas, kas pasaka, kļūst par nākamo rotaļas vadītāju.

Bērnu runa un darbība:

Bērni ar lielu prieku iesaistās rotaļā. Ir uzmanīgi un ar lielu interesi vēro rotaļas vadītāja darbību. Georgs rotaļas laikā bija ļoti nedrošs un ļoti maz runāja. Georgam ir diagnosticēti autiska spektra traucējumi. Vislabprātāk viņš rotaļājas vienatnē.

Rūdis (rotaļas vadītājs): Še tev dālderis, pērc, ko gribi, nesaki ne jā, ne nē, ne melns un balts! (nesteidzoties, pēc kārtas dālderu saujā ieliek Georgam)

Rūdis: Ko pirksi par savu dālderu?

Georgs (rotaļas dalībnieks): (priecīgs uzmet skatienu uz Rūdi) Mašīnu.

Rūdis: Kādā krāsā ir Tavs dālderis?

Georgs: ar skolotājas palīdzību turpina rotaļu kā nākamais spēles vadītājs.

Komentāri:

Bērni ar šīs rotaļas palīdzību, tika rosināti atbildēt uz jautājumiem, tādā veidā papildinot un nostiprinot vārdu krājumu.

“Veikals”

Skolotāja kopā ar bērniem iekāro veikalu. Tam ir nepieciešamas galda un dažādas rotaļlietas, papīra lapiņas vai akmentiņi. Dažādu pārtikas produktu tukšie iepakojumi – sulas paciņas, cepumu kārbīņas, piena pudeles. Bērni ar lielu interesi iekārto veikalu, precēm pieliek cenu zīmes. Tad tiek izvēlēts pārdevējs un rotaļa var sākties.

Bērnu darbība:

Rūdis (pārdevējs): Labdien! Vai varu Jums ko piedāvāt? (ar smaidu uz lūpām, rokas saliktas uz gurniem)

Ramona (pircējs): Labdien! Es gribu to mazo lācīti un cepumus. (norāda ar pirkstu uz izvēlētajām precēm)

Rūdis: Ļoti laba izvēle! Lūdzu samaksājiet man 5 naudiņas! (parāda piecus pirkstus)

Ramona: Tik daudz? (nopūšas) Labi! (saskaita 5 papīra lapiņas) Paldies. Uzredzēšanos.

Rūdis: Lūdzu! Jauku Jums dienu! (pienāk nākamais pircējs, lai turpinātu rotaļu)

Komentāri:

Vērtējot rotaļu, ir labi redzams, ka bērni to izpilda ar prieku un lielu aizrautību. Veidojas patstāvīga dialoga runa. Bērnu vārdu krājums tiek papildināts ar jauniem vārdiem.

„Ciemīni”

Tiek iekārtota istaba, kurā ir bērnu galda, krēsls, galda sedziņa, rotaļu servīze, trauki, spēļu ēdienu butaforija. Dažādi iespējamie apģērba gabali, aksesuāri. Bērni paši

izvēlas sev vēlamo apģērba gabalu vai aksesuāru, rotaļā vienlaicīgi piedalās četri bērni, pie galda, izmantojot plastmasas rotaļu tējas servīzi.

Bērnu darbība:

Jēkabs: Lūdzu sēžamies visi pie galda, un dzersim tēju!

Viktorija: (imitē tējas ieliešanu krūzītēs no tējkannas)

Ramona: Bet, kur ir medus ?

Georgs: Es atkal visu apēdu ! (bērni smejas)

Viktorija: Ko mēs tagad pieliksim klāt tējai ?

Jēkabs: Pieliksim citronu! (pārējie bērni sarauc pieres)

Ramona: Dzersim tēju bez citrona. (bērni atdarina tējas dzeršanu)

Komentāri:

Rotaļas analīze ļauj konstatēt, ka bērni ļoti teicami prot improvizēt, atsaucoties uz atsevišķa bērna izteikumu. Vērojot bērnus dotajā rotaļā, bija labi redzams, ka viņi teicami spēja vienoties par kopīga rotaļu materiāla izmantošanu, par rotaļas noteikumiem. Dialoga runas laikā tiek veidoti pilni un vienkārši teikumi.

„Dusmīgais vilks”

Rotaļas dalībnieki nostājas aplī ar seju pret apla centru. Izvēlas vienu rotaļas dalībnieku, kurš būs Vilks.

Vilks iet vidū un dusmīgi staigā pa apla vidu. Pārējie rotaļas dalībnieki dzied dziesmu.-, „Vilks ar lieliem soļiem gāja, nostājās man ceļā”. Vilks pieiet pie kāda rotaļas dalībnieka un dusmīgi prasa: „Ko te dari, manā lielā mežā?” un kuram jāpasaka, ko viņš dara vilka mežā un jāparāda ar kustību, kā veic darbību mežā. Pārējie rotaļas dalībnieki atdarina kustību.

Rotaļa turpinās, ja Vilks savā vietā ieliek citu rotaļas dalībnieku.

Darbības, kuras iespējamas mežā: staigāt, skriet, lēkāt, ogot, sēņot, elpot svaigu gaisu, lasīt puķes, meklēt vilku, zaķi vai kādu citu meža zvēru, bradāt pa peļķēm utt

Bērnu darbība:

Bērni ar prieku un lielu sajūsmu atdarina rotaļas dalībnieka Vilka kustības.

Samanta (vilks): Ko Tu dari manā mežā?(dusmīgā balsī)

Jēkabs (rotaļas dalībnieks): Skrienu uz mājām cept pankūkas! (atdarina skriešanu pārējie bērni smejas un atkārtoti Jēkaba kustības)

Komentāri:

Rotaļa rada pozitīvas emocijas Viņi gan izskustas, gan darbojas un paplašina savu vārdu krājumu.

„Rūķa darbi”

Bērni sēž aplī. Skolotāja stāsta, ka visi ir rūķi un atrodas pasaku mežā. Skolotāja pastāsta par kādu darbību, ko paveicis rūķis (lasījis sēnes, ravējis dārzu utt.) un kura bērniem – rūķiem – būs jāatkārto. Skolotāja pasaka tā rūķa vārdu, kuram šī kustība jāizpilda.

Bērnu darbība:

Bērni ar interesi sēž aplī un klausās skolotājas stāstu par veicamo rotaļu. Viens pēc otra katrs bērns veiksmīgi atkārto rūķa paveikto darbību.

Komentāri:

Bērniem tiek papildināts un nostiprināts vārdu krājums ar darbības vārdiem.

„Frizētava”

Frizētavas iekārtošanai nepieciešami šādi atribūti – friziera priekšauts, parūkas, matu žāvētāji, spēļu šampūni, matu ruļļi, spogulis, ķemmes, matu sprādzes. Rotaļas uzdevums: apmeklētājs atnāk uz frizētavu un vēlas uztaisīt frizūru (saķemmēt, nogriezt, ievēidot, nokrāsot utt.)

Bērnu darbība:

Evelīna (frizieris): Labdien!

Samanta (kliente): Labdien!

Evelīna: Lūdzu sēdieties.

Samanta: Paldies.

Evelīna: Kādu frizūru Jūs vēlaties?

Samanta: Es vēlos ļoti modernu frizūru.

Evelīna: Ļoti labi! (sāk ķemmēt, fēnot matus, saliek matos visas pieejamās sprādzītes, beigās uzliek kroni) Kā Jums patīk?

Simona: Ļoti patīk. Paldies. Uzredzēšanos!

Evelīna: Bet, pagaidiet! Ir jāsamaksā naudiņa!

Simona: Labi! (ar kustībām rāda, kā saskaita naudu)

Evelīna: Paldies. Uzredzēšanos! (apmierināta)

Komentāri:

Analizējot šo rotaļu, var labi redzēt, ka rotaļas noslēgumā bērni spēj improvizēt, Simona atbilstoši noreāģē uz Evelīnas aicinājumu samaksāt, lai arī no sākuma ir gatava iet prom. Ir izveidojies veiksmīgs dialogs meiteņu starpā, kas aktivizē bērnu runu.

„Mājas”

Nodarbību laikā skolotāja pārrunāja ar bērniem par mājās veicamajiem darbiem un devās ekskursijā un bērnudārza virtuvē, kur tika iepazīstināti ar ēdiena gatavošanas procesu.

Rotaļas darbības:

Mamma – veic dažādus mājas darbiņus, gatavo ēst;

Tētis – dodas uz darbu pelnīt naudu, palīdz mājsaimniecībā;

Bērni – palīdz mammai un tētim veikt dažādus mājas darbiņus;

Draugi – ierodas ciemos.

Bērnu darbība:

Bērni ar lielu interesi aplūkoja bērnudārza virtuvi. Uzmanīgi klausās skolotājas stāstīto. Atbild uz skolotājas uzdotajiem jautājumiem par dzirdēto. Bērni tiek rosināti atbildēt uz jautājumiem ar pilniem teikumiem.

Komentāri:

Bērniem tiek papildināts un nostiprināts vārdu krājums ar lietvārdiem un darbības vārdiem. Daudzi nezināja cik dažādi ir mājās veicamie darbi.(gatavot pusdienas, pirkt pārtiku, mazgāt veļu, uzkopt māju, iznest atkritumus, trauku mazgāšana u.c.)

Divu mēnešu laikā autore darbojās ar bērniem izmantojot šo izveidoto sižeta lomu rotaļu kompleksu.

Nākamajā nodaļā tiek sniegta katra bērna vārdu krājuma izpēte un attīstības dinamika.

2.3. Bērnu vārdu krājuma attīstības dinamika

Kā jau autore minēja empīriskā pētījuma nodaļas sākumā, pirms uzsākt darbu ar bērniem, autore veica katra grupas bērna vārdu krājuma attīstības līmeņa novērtēšanu izmantojot piecus kritērijus, kur katrs kritērijs tika novērtēts no 0 – 4 ballēm

Autore izveidoja tabulu, kurā apkopoja visu pētījuma grupas bērnu vārdu krājuma attīstības novērtējumu.

4. tabula **Grupās bērnu vārdu krājuma attīstība pētījuma periodā**

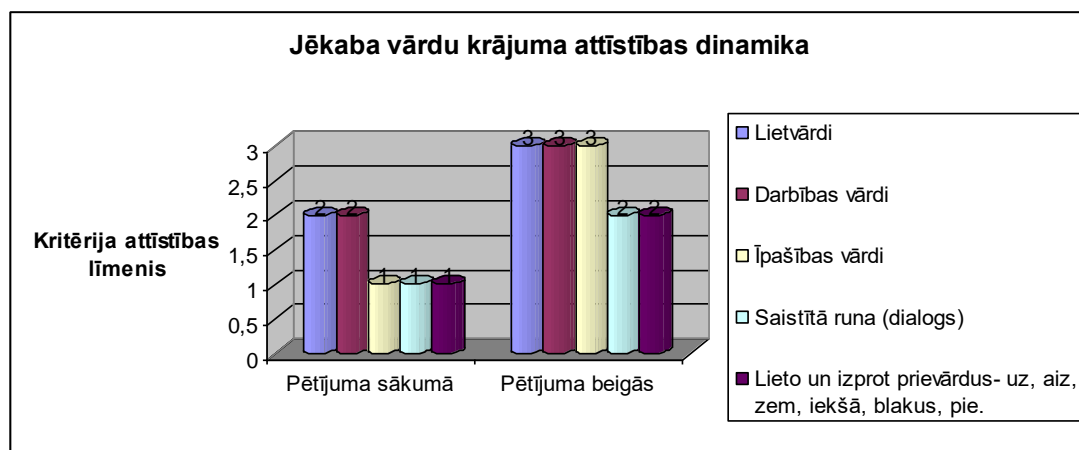
Kritērijs	Jēkabs	Ramona	Rūdis	Viktorija	Markuss	Samanta	Georgs	Evelīna
Lietvārdi	2/3	2/3	3/3	3/3	1/2	2/3	1/2	2/3
Darbības vārdi	2/3	1/2	3/3	2/3	1/2	2/3	1/2	1/3
Īpašības vārdi	1/3	1/2	3/3	2/3	1/2	2/3	0/1	1/3
Saistītā runa (dialogs)	1/2	1/3	2/3	1/2	0/1	2/2	0/1	1/2
Lieto un izprot	1/2	1/2	2/3	1/2	0/1	1/1	0/1	1/2

prievārdus-uz, aiz, zem, iekšā, blakus, pie.								
--	--	--	--	--	--	--	--	--

Analizējot 4. tabulā apkopotos rezultātus redzams, ka kopumā visvieglāk norit lietvārdu, darbības un īpašības vārdu apguve. Saistītā runa (pēc attēliem) , salīdzinoši padodas grūtāk. Būtiska nozīme ir tam, cik attīstīts bērnam ir ne tikai vārdu krājums, bet arī komunikācijas prasmes un iztēle.

Lai uzskatāmāk atspoguļotu pētījuma rezultātus, autore izveidoja diagrammas katram grupas bērnam, kurā ir atspoguļota vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā- salīdzinošā griezumā- pētījuma sākumā un pētījuma beigās.

Jēkaba vārdu krājuma attīstības dinamika atspoguļota 1. attēlā.

1. attēls Jēkaba vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

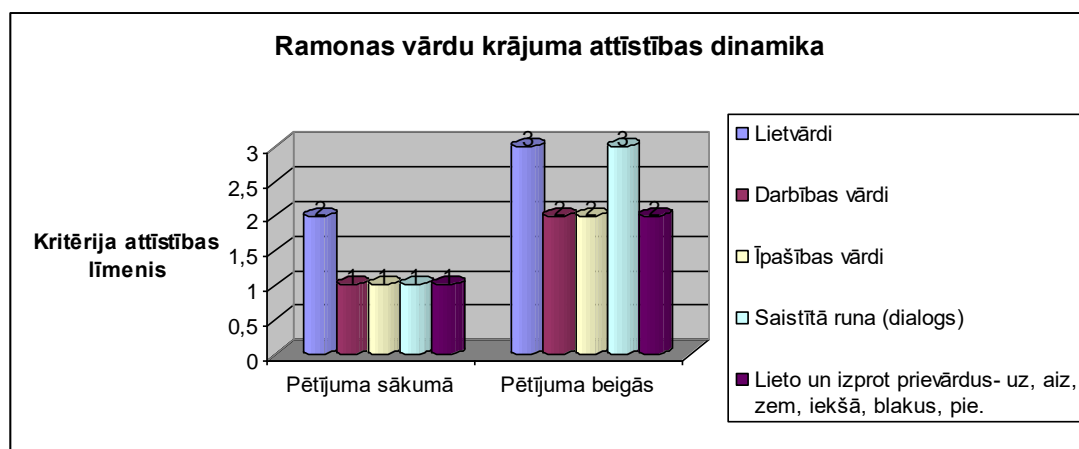
Pētījuma sākumā Jēkabam lietvārdu atpazīšana un nosaukšana bija 2. līmenī- virs viduvējā. Jēkabs bieži kļūdījās lietvārdu nosaukšanā. Arī darbības vārdu lietošana Jēkabam sagādāja grūtības. Īpašības vārdi, saistītā runa un prievārdu lietošana Jēkabam pašā sākumā ļoti nepadevās. Jēkabs arī diezgan nelabprāt iesaistījās rotaļās. Rotaļa ciemos pie Vinnija pūka draugiem, Jēkabam maz interesēja, jo šajā rotaļā diezgan lielu lomu uzņēmās pedagogs, bet rotaļās, kur lielāka iniciatīva tika deleģēta bērniem, Jēkabs labprāt uzņēmās vadošās lomas.

Pētījuma beigu posmā Jēkabam tika novērota pozitīva dinamika visos vārdu krājuma attīstības kritērijos.

Autore secina, ka pie vārdu krājuma attīstības veicināšanas ļoti būtiski ir radīt bērnos interesi un atlasīt tādas sižeta lomu rotaļas, kas bērniem ir saistošas, interesantas, aizraujošas, un tiek radīta platforma bērnu radošai darbībai.

Sižetu lomu rotaļas izmantošana būs sekmīga tikai tad, ja pedagogs „paies malā” un ļaus bērniem pašiem radoši darboties.

Ramonas vārdu krājuma attīstības dinamika atspoguļota 2 attēlā.

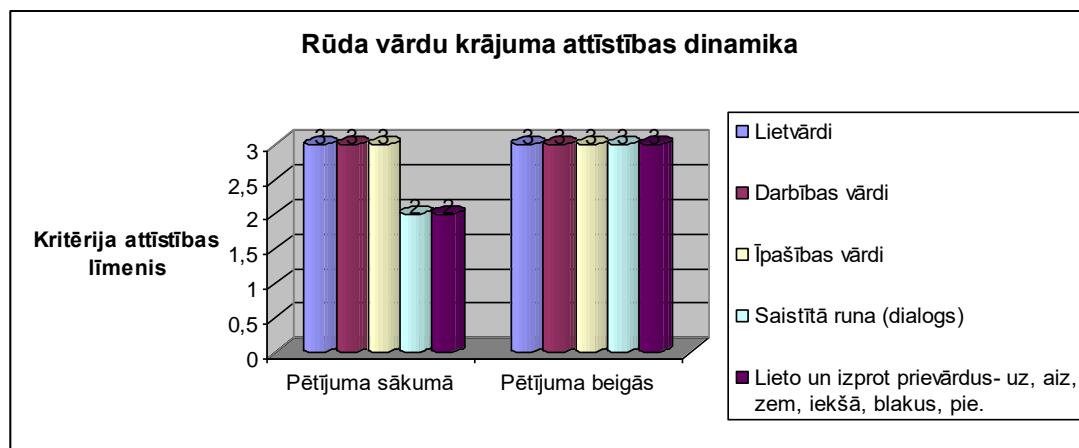
2. attēls Ramonas vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

Pētījuma sākumā Ramona bija viens no tiem bērniem, kam kopumā vārdu krājuma līmenis bija viduvējs. Vislabāk Ramonai padevās lietvārdu atpazīšana un lietošana. Ramonai ļoti patika rotaļa „Veikals”, kur viņa uzņēmās gan pārdevējas lomu, gan pircēja.

Pētījuma beigu posmā Ramonai bija novērojama pozitīva dinamika visos vārdu krājuma kritērijos. Ramona piedalījās visās autores vadītajās un organizētajās sižeta lomu rotaļās.

Autore secina, ka vadošo lomu uzņemšanās sižeta lomu rotaļās, ir viens no komunikatīvo kompetenču veicinošiem aspektiem, un atveidotā loma bērnam palīdz „pārcelties” no sevis uz citu personāžu, un līdz ar to- būt drošākam, atbrīvotākam.

Rūda vārdu krājuma attīstības dinamika ir atspoguļota 3. attēlā.

3. attēls Rūda vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

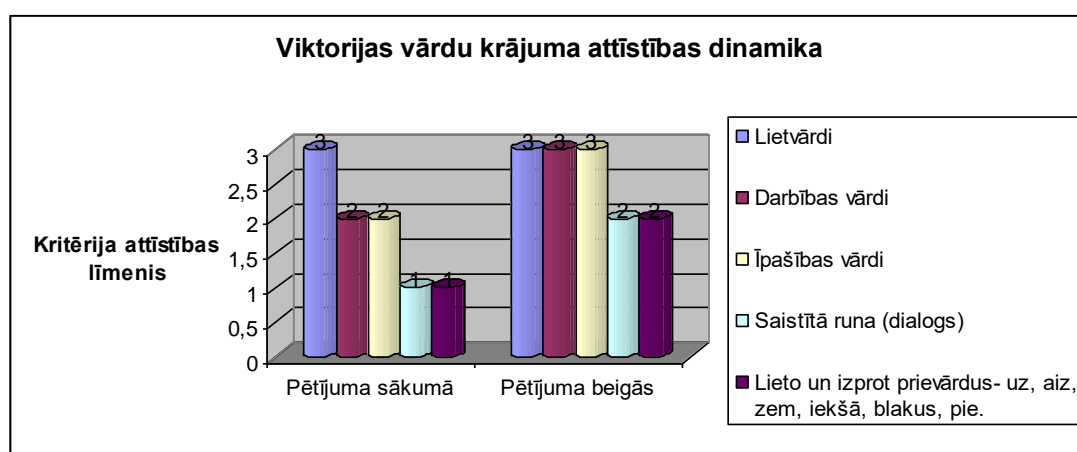
Jau pētījuma sākumā Rūdim trīs vārdu krājuma kritēriji tika novērtēti visaugstākajā-trešajā līmenī. Salīdzinoši, grūtāk Rūdim gāja ar saistītās runas veidošanu, jeb dialogu un prievārdu lietošanu.

Tā ka Rūdis ģimenē ir vienīgais bērns un vecvecāki daudz pavada laiku kopā ar mazbērnu lasot grāmatas, Rūdim ir plašs vārdu krājums, bet salīdzinoši, mazāka prakse dialogiskai runai.

Pētījuma beigu posmā Rūdim visos vāru krājuma attīstības kritērijos bija visaugstākais novērtējums.

Autore secina, ka grāmatu lasīšanas paradumi kopā ar bērnu ģimenē ir viens no būtiskākajiem faktoriem bērna vārdu krājuma attīstīšanā.

Viktorijas vārdu krājuma attīstības dinamika atspoguļota 4. attēlā.

4. attēls Viktorijas vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

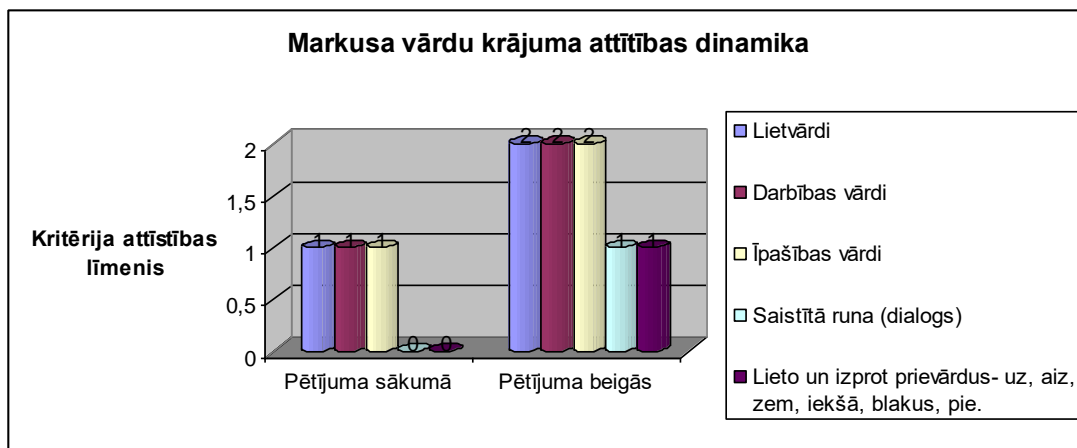
Pētījuma sākuma posmā Viktorija ļoti sekmīgi atpazīna un lietoja lietvārdus, bet salīdzinoši grūtāk gāja ar darbības un īpašības vārdiem. Saistošā runa un prievārdu lietošana pētījuma sākumā bija viduvējā līmenī.

Lomu rotaļās Viktorija vadošās lomas neuzņēmas, bet kopumā aktīvi piedalījās. Viktorijai ļoti patika rotaļa „Frizētava”, kur viņa ar lielu aizrautību veidoja Samantai frizūru.

Pētījuma beigās, Viktorijai tika novērota pozitīva dinamika visos vārdu krājuma attīstības līmeņos.

Autore secina, ka būtisks sekmīgi novadītu un noorganizētu sižeta lomu rotaļu faktors ir pieejamo rekvizītu daudzums un atbilstība bērnu radošo ideju realizācijai. Ļoti sekmīgi šim nolūkam var iesaistīt vecākus, kas var atnest uz bērnodārzu izlietas (tukšas) matu lakas, šampūnu pudelītes. Noder arī nestrādājošs fēns un matu ruļļi.

Markusa vārdu krājuma attīstības dinamika ir atspoguļota 5. attēlā.

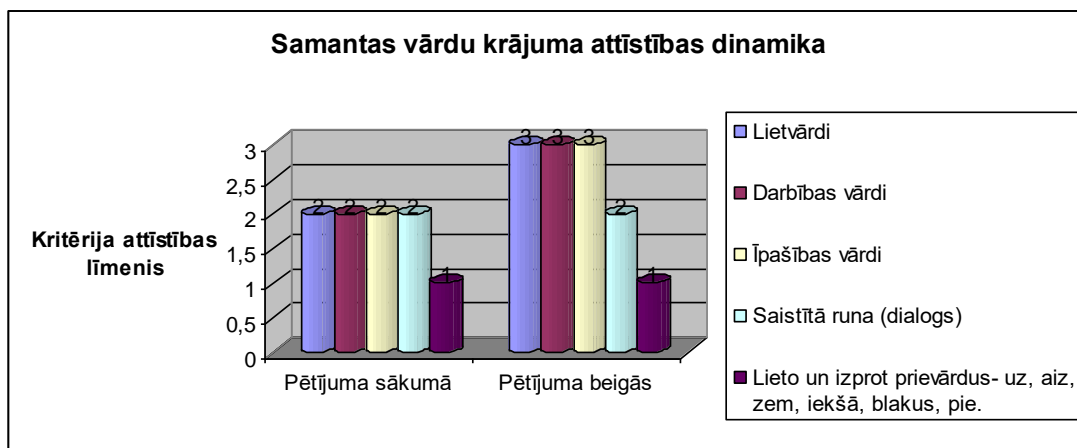
5. attēls Markusa vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

Pētījuma sākumā Markusam lietvārdu, darbības vārdu un īpašības vārdu atpazīšana un lietošana bija viduvējā līmenī, bet saistošā runa un prievārdu lietošana- viszemākajā līmenī. Jāatzīmē, ka Markuss ir krievu tautības bērns, un ģimenē sarunvaloda ir krievu, bet arī krieviski Markusa vārdu krājums būtiski neatšķīrās. Markusiņš ļoti aktīvi darbojās gan lomu rotaļās, gan spēlēs, bet vadošo lomu nekad neuzņēmās, bet ļoti labprāt un aktīvi izteica savas domas un spriedumus gan krieviski, gan latviski.. Sākumā Markusam ar saistīto runu pēc attēliem un prievārdu lietošana gāja ļoti grūti. Viņš varēja nosaukt tikai attēlos redzamos dzīvniekus u lielāko daļu priekšmetu. Īpašības vārdus piemeklēja ar grūtībām.

Lai arī cik grūti ar vārdu krājuma kritērijiem Markusam bija pētījuma sākumā, pozitīva dinamika pētījuma beigās bija vērojama visos kritērijos.

Autore secina, cittautiešu bērniem otras valodas apguve šajā vecumā ir specifiska, un tas prasa no skolotāja gan papildus uzmanību, gan laiku, kas ne vienmēr ir iespējams.

Samantas vārdu krājuma attīstības dinamika ir atspoguļota 6. attēlā.

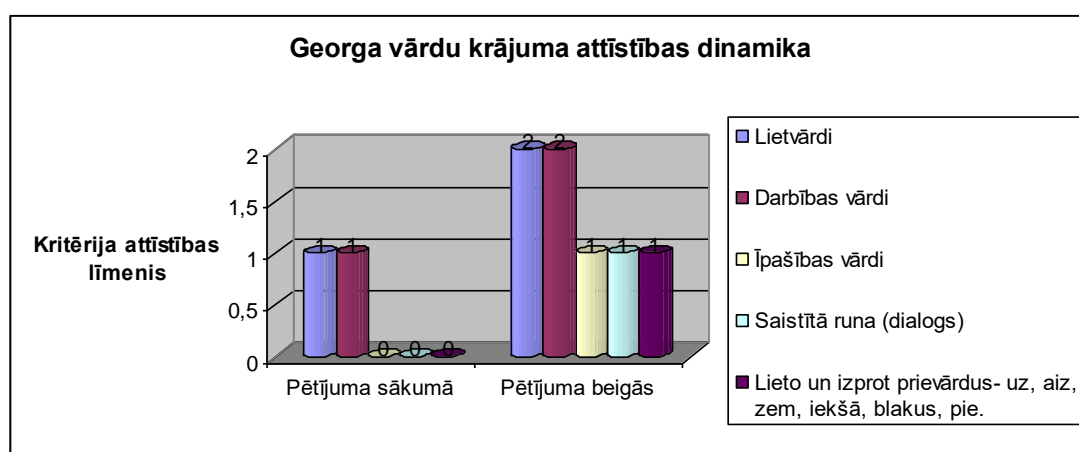
6. attēls Samantas vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

Samanta pētījuma sākumā uzrādīja vidēju vārdu krājuma attīstības līmeni visos kritērijos izņemot prievārdu lietošanu. Samantiņa savās atbildēs bija nedroša un nosauca tikai dažus vārdus. Lietvārdu, darbības vārdu un īpašības vārdu atpazīšana un lietošana Samantai pētījuma beigās bija 3 līmenī. Jo projām grūtības sagādāja prievārdu lietošana. Samanta bieži tos jauca un lietoja nevietā. Arī saistītā runa pētījuma beigās saglabājās iepriekšējā- otrajā līmenī.

Kopumā Samantas vārdu krājuma attīstības dinamika spēlēs un rotaļās ir vērtējama kā pozitīva.

Autore secina, ka spēles un rotaļas ir visefektīvākais veids bērnu vārdu krājuma bagātināšanai, jo tas netiek, nemanāmi, aizraujoši un bērnam saistošā un iepriecinošā veidā.

7. attēlā ir atspoguļota Georga vārdu krājuma attīstības dinamika.

7. attēls Georga vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

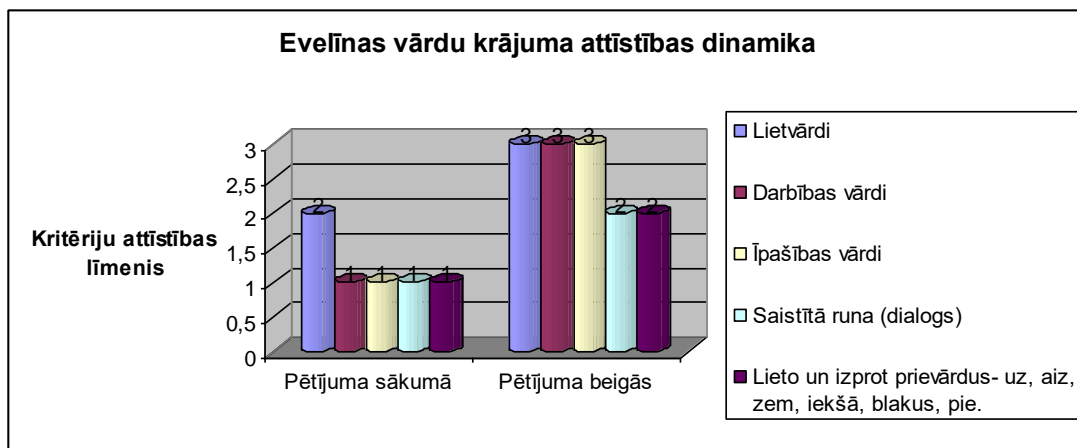
Georgs, tā pat kā, Markuss ir krievu tautības bērns, kurš tikai divus mēnešu apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi. Georgam ir diagnosticēti autiska spektra traucējumi. Saksarsmē Georgs ir aktīvs, labprāt iesaistās aktivitātēs, bet grūti koncentrēt ilgstoši uzmanību, un vislabprātāk rotaļājas vienatnē.

Pētījuma sākumā Georgs nosaucas dažus lietvārdus un darbības vārdus pēc attēliem. Spēlēs un rotaļās Georgs ieņēma pasīvu lomu, bet tomēr piedalījās. Jāatzīmē, ka visu pētījuma laiku Georgs apmeklēja arī logopēda, kas strādāja ar Georgu individuāli.

Pētījuma beigās Georgs uzrādīja vidēju līmeni lietvārdu un darbības vārdu apguves kritērijos, un uzlabojās rādītāji arī dialogiskajai runai un prievārdu lietošanai.

Autore secina, ka spēles, lomu rotaļas un individuālais darbs ar bērnu veicina bērna ar autiska spektra traucējumiem vārdu krājuma attīstību.

Evelīna vārdu krājuma attīstība atspoguļota 8. attēlā.

8. attēls Evelīnas vārdu krājuma attīstības dinamika pētījuma periodā

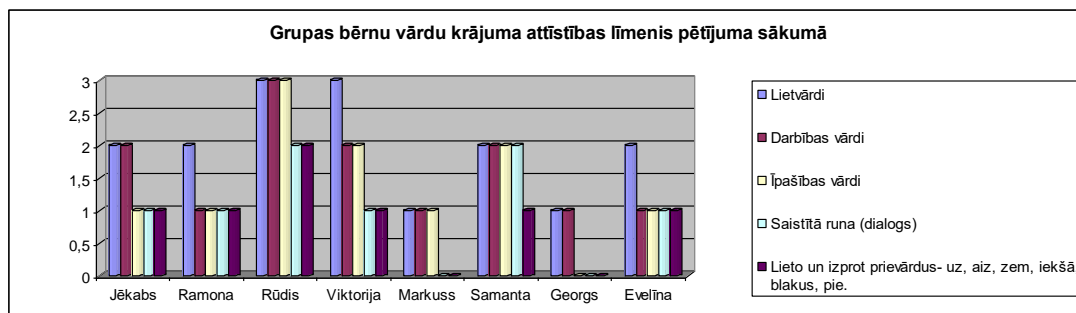
Evelīnai pētījuma sākumā vislabāk padevās lietvārdu atpazīšana un lietošana, bet pārējie četri kritēriji bija zemā līmenī, kur bērns nosauca mazāk par pusi no attēlos redzamajiem vārdiem.

Evelīna ir viens no tiem bērniem, kura visa pētījuma periodā uzrādīja būtisku vārdu krājuma bagātināšanās rādītājus.

Pētījuma beigu posmā Evelīnas lietvārdu darbības un īpašības vārdu atpazīšana un lietošana bija visaugstākajā -3 līmenī, bet dialogiskā runa un prievārdu lietošana - 2 līmenī.

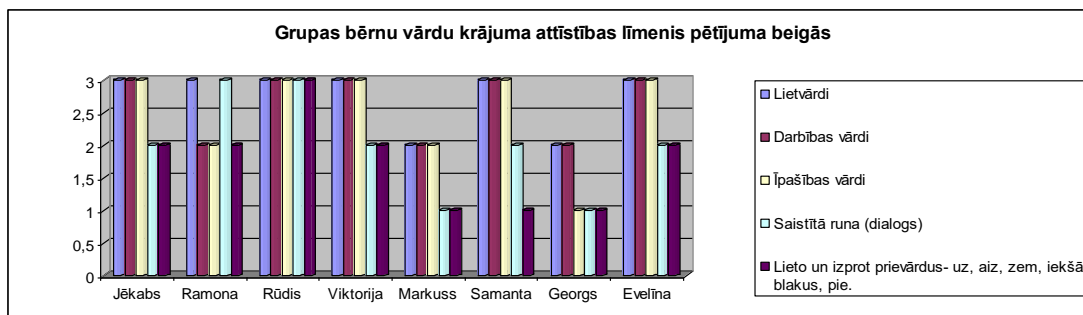
Autore secina, ka būtiska nozīme ir arī vecāku komunikācijai un rotaļām ar bērnu mājās.

Lai uzskatāmāk atspoguļotu visu grupas bērnu vārdu krājuma attīstības dinamiku kopumā, un pārbaudītu pētījuma sākumā izvirzīto hipotēzi, autore izveidoja 9. un 10. attēlus.

9. attēls Vārdu krājuma attīstības līmenis sākumā

Kā redzams attēlā, pētījuma sākumā visaugstāk novērtēts ir lietvārdu lietojums, tomēr katram bērnam vārdu krājuma attīstības līmenis ir atšķirīgs.

10. attēls Vārdu krājuma attīstības līmenis beigās

Kā redzams 9. un 10. attēlos, visu astoņu pētījuma dalībnieku vārdu krājuma attīstības rotaļās un spēlēs ir notikusi sekmīgi, un pozitīva dinamika ir vērojama visiem grupas bērniem.

Būtiskākie veiktā pētījuma **secinājumi:**

Vārdu krājuma attīstības veicināšanas ļoti būtiski ir radīt bērnos interesi un atlasīt tādas sižeta lomu rotaļas, kas bērniem ir saistošas, interesantas, aizraujošas, un tiek radīta platforma bērnu radošai darbībai.

Sižetu lomu rotaļas izmantošana būs sekmīga tikai tad, ja pedagogs „paies malā” un ļaus bērniem pašiem radoši darboties.

Vadošo lomu uzņemšanās sižeta lomu rotaļās, ir viens no komunikatīvo kompetenču veicinošiem aspektiem, un atveidotā loma bērnam palīdz „pārcelties” no sevis uz citu personāžu, un līdz ar to- būt drošākam, atbrīvotākam.

Grāmatu lasīšanas paradumi kopā ar bērnu ģimenē ir viens no būtiskākajiem faktoriem bērna vārdu krājuma attīstīšanā.

Būtisks sekmīgi novadītu un noorganizētu sižeta lomu rotaļu faktors ir pieejamo rekvizītu daudzums un atbilstība bērnu radošo ideju realizācijai. Ļoti sekmīgi šim nolūkam var iesaistīt vecākus, kas var atnest uz bērnudārzu izlietas (tukšas) matu lakas, šampūnu pudelītes.

Cittautiešu bērniem otras valodas apguve šajā vecumā ir specifiska, un tas prasa no skolotāja gan papildus uzmanību, gan laiku, kas ne vienmēr ir iespējams.

Spēles un rotaļas ir visefektīgākais veids bērnu vārdu krājuma bagātināšanai, jo tas netiek, nemanāmi, aizraujoši un bērnam saistošā un iepriecinošā veidā.

Spēles, lomu rotaļas un individuālais darbs ar bērnu veicina bērna ar autiska spektra traucējumiem vārdu krājuma attīstību.

Pamatojoties uz veikto teorētisko un empīrisko pētījumu, var apgalvot, ka pētījuma sākumā izvirzītā **hipotēze**- vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vāru krājuma bagātināšana noritēs sekmīgi, ja:

- pedagogs izmantos pedagoģiskajā procesā bērniem piemērotas dažādas sižeta lomu rotaļas un spēles ;
- izraisīs bērnos pozitīvas emocijas un vēlmi līdzdarboties, **ir apstiprinājusies.**

Secinājumi

1. Runas attīstība ir cieši saistīta ar kognitīvo attīstību, vārdu krājuma paplašināšanos un uzkrāšanos. Jo sarežģītākas domāšanas operācijas bērnam ir pieejamas, jo pilnīgāk un izvērstāks kļūst stāstījums
2. Bērna valodas attīstība ir cieši saistīta ar bērna apziņu un apkārtējās pasaules izpēti, izzināšanu. Izzinot apkārtējo pasauli, bērns sevī nostiprina ticību sev, saviem spēkiem. Liela nozīme – pieaugušā mīlums, pozitīva emocionāla gaisotne, kas veicina bērna pilnvērtīgo attīstību, izaugsmi.
3. Runas attīstība sākas jau bērna otrajā dzīves gadā, tomēr monoloģiskās runas pamatveidus- atstāstījumu un stāstījumu – bērni spējīgi apgūt tikai vidējā un vecākajā pirmsskolas periodā.
4. Bērna runa veidojas tieši pieaugušo valodas ietekmē. Izzinot apkārtējo pasauli, bagātinās bērna vārdu krājums. Pieaugušā darbība sekmē bērna pilnvērtīgu attīstību.
5. Rotaļa ir aktivitāte, kurā bērns var paust savu iniciatīvu, patstāvību un jaunradi. Ar rotaļas palīdzību bērni efektīvāk un vieglāk apgūst runu, jo rotaļa ļauj bērnam brīvi izpausties.
6. Rotaļā bērns savu dzimto valodu apgūst kontekstā ar praktisko darbošanos. Rotaļa ir aktīva forma, kādā bērns atspoguļo apkārtējo dzīvi un, jo vairāk iespēju būs bērnam aktīvai darbībai, jo bērnam rotaļa šķitīs interesantāka.
7. Rotaļa rada iespēju daudzveidīgi pašam eksperimentēt ar savām runas prasmēm.
8. Empīriskais pētījums pierādīja, ka spēles un rotaļas ir lielisks veids kā pedagogi un bērnu vecāki var veicināt bērnu vārdu krājuma bagātināšanos.

Pamatojoties uz veikto teorētisko un empīrisko pētījumu, var apgalvot, ka pētījuma sākumā izvirzītā **hipotēze**- vidējā pirmsskolas vecuma bērnu vāru krājuma bagātināšana noritēs sekmīgi, ja:

- pedagogs izmantos pedagoģiskajā procesā bērniem piemērotas dažādas sižeta lomus rotaļas un spēles ;
- izraisīs bērnos pozitīvas emocijas un vēlmi līdzdarboties, **ir apstiprinājusies.**

Izmantotās literatūras un informācijas avotu saraksts

1. Brice B. (2007) *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 95 lpp.
2. Bosa R. (1998) *Pirmsskolas izglītības programma*. Pirmsskolas izglītības iestādēm. Rīga: SIA Mācību Apgāds NT, 40 lpp.
3. Elnebiņa I. (1999) *Pakāpieni bērna attīstībā*. Rīga: Pētergailis, 47 lpp.
4. Dzintere D., Pučure I. (2003) *Es gribu iet skolā*. Rīga: SIA Puse Plus, 191 lpp.
5. Dzintere D., Stangaine I., (2004) *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: Raka, 181 lpp.
6. Dzintere D., Stangaine I., (2003) *Radošā rotaļa un spēles. Ceļa uz skolu*. Rīga: Sia Puse Plus, 35. – 51. lpp
7. Dzintere D., Stabgaine I., Augstkalne D. (2014) *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: Raka, 245 lpp.
8. Freiberga I., Dzintere D., Augstkalne D. (2009) *Bērna valoda un jaunradē un rotaļās*. Rīga: Izglītības soļi, 248 lpp.
9. Irbe A., Lindenberga S. (2014) *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: Raka, 196 lpp.
10. Kaņepēja R. (2003) *Iepazīstināšana ar apkārtni. Literatūra. Runas attīstīšana. Rakstīt un lasītmācīšana. Ceļa uz skolu*. Rīga: Sia Puse Plus, 51. – 67. lpp.
11. Korbe V. (2007) *Programma skaņu izrunas un runas kultūras attīstīšanai pa pakāpēm pirmsskolas vecuma bērniem un bērniem ar izrunas traucējumiem*. Rīga: Izglītības soļi, 49 lpp.
12. Kuzina (2016) *Bērnu runas attīstību stimulējošie faktori „Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā, II” zinātnisko rakstu pamatā ir projektā „Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums” (LAMBA) (2016) SIA “Izdevniecība RaKa”*
13. Ļubiļinska A. (1979) *bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 382 lpp.
14. Markus D. (2003) *Bērna valoda: No pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Apgāds Rasa ABC, 143 lpp.
15. Miltiņa I. (2013) *Bērna runas un roku stīkās muskulatūras darbības mīļsakarību aspekti*. Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, SIA Zelta rudens, 122 – 136 lpp.
16. Skujiņa V., Anspoka Z., Kalnbērziņa V., Šalme A. (2011) *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdīca*. Jelgavas tipogrāfija, 131 lpp.

17. Stangaine I. (2011) *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstība rotaļās un spēlēs*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 39 – 44 lpp.
18. Stangaine I. (2013) *Pirmsskolas vecuma bērnu dialogrunas sekmēšana rotaļās*. Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, SIA Zelta rudens, 109 – 121 lpp.
19. Stangaine I. (2014) *Pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās*. Promocijas darbs pedagoģijas doktora grāda iegūšanai pirmsskolas pedagoģijas apakšnozarē. Rīga 196 lpp.
20. Svence G. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 158 lpp.
21. Svence G. (1998) *Personības attīstības psiholoģija*. Mācību līdzeklis tālmācībā. Rīga: Rpiva, 179 lpp.
22. Špona A., Čehlova Z. (2004) *Pētniecība pedagoģijā*. Teorija Pieredze Prakse. Rīga: Izdevniecība RaKa, 203 lpp.
23. Udaļcova J. (1983) *Didaktiskās spēles un rotaļas pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanās un audzināšanā*. Rīga: Zvaigzne, 110 lpp.
24. Vulāne, Tauriņa Zīriņa, (2016) *Aptaujas metodes izmantojums bērna vārdu krājuma izziņāšanā „Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā, II” zinātnisko rakstu pamatā ir projektā „Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums” (LAMBА) (2016) SIA “Izdevniecība RaKa”*
25. Vigotskis L. (2002) *Domāšana un runa*. Madona: Eve, 392 lpp..
26. Бахарева К.С. (2009) *Игры по развитию речи для детей дошкольного возраста*. Ростов н/Д: Феникс, 218 с.
27. Дьун Дж. (1999) *Психология и педагогика мышления*. Москва: Лабиринт, 186 с.
28. Максаков Александр (2008), *Развитие правильной речи ребенка в семье: пособие для родителей и воспитателей : для занятий с детьми от рождения до семи лет, МОЗАИКА-СИНТЕЗ*, 107с.
29. Монтессори М. (2006) *Дом ребенка*. Метод научной педагогики. Москва: АСТ. Астрель, 269 с.
30. Мухина В.С. (1985) *Детская психология*. Второе издание переработанное и дополненное. Москва: Просвещение, 271 с.
31. Галанов А. С. (2006) *Психическое и физическое развитие ребенка от 1 до 3 лет*. М: Аркти, 60 с.
32. Глухов В. (2005) *Основы психолингвистики*. Москва: АСТ, Астрель, 351 с.

33. Галигузова Л. Н. (2007) *Педагогика детей раннего возраста*. Москва: Владос, 300 с.
34. Кулагина И.Ю. (2000) *Развитие ребенка от рождения до 17 лет*. Москва: 91 с.
35. Савина Л. П. (2000) *пальчиковая гимнастика для дошкольников*. Пособие для родителей и педагогов. Москва: Родничокб 48 с.
36. Селивановская Г. Л., (2010), *Играем и развиваем речь: книга-раскраска для подготовки к школе, Вы и ваш ребенок*, Издательский дом "Питер", 79с.
37. Цвынтарый В. В. (1997) *Играем пальчиками и развиваем речь*. Санкт-Петербург: Лань, 31 с.
38. Элконин Д.Б. (2007) *Детская психология*. Москва: Академия, 384 с.
39. Янушко Э. (2007) *Помогите малышу заговорить!* Развитие речи детей 1,5 – 3 лет. Москва: Теревинф, 232 с.

Pielikumi

Rotaļu iedalījums (Dzintere, Stangaine 2005)

Rotaļu iedalījums	Rotaļu tipi	Rotaļu apakštipi
Rotaļas, kas sākas pēc bērnu iniciatīvas	<i>Rotaļas – eksperimenti</i> <i>Brīvās sižeta rotaļas</i>	<ul style="list-style-type: none"> - ar dabas materiāliem - ar cilvēkiem un dzīvniekiem - saskarsmes rotaļas - ar speciālām rotaļlietām - atdarinošās rotaļas - sižeta lomņu rotaļas - režisoriskās - dramatiskās
Rotaļas, kuru iniciators ir pieaugušais	<i>Rotaļas priekam, vaļasbrīžiem</i>	<ul style="list-style-type: none"> - intelektuālās - uzjautrinošās - izklaidējošās spēles - ēverģēlību rotaļas - datorspēles
Tautas rotaļas	<i>Rituālās spēles</i> <i>Spēles vingrinājumi</i> <i>Rotaļas vaļasbrīžiem</i>	<ul style="list-style-type: none"> - kulta - ģimenes - gadskārtu ieražu spēles - intelektuālās - sensomotorās - adaptējošās - tradīciju spēles - klusās - uzjautrinošās - izklaidējošās

GALVOJUMS

Es, Santa Brūvere

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums:

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs izstrādāts
(atbilstošo pasvītrot)

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas

(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs Docente, Dr. paed. Inga Stangaine

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds,
paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20__ .gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums

(vērtējums)

(vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)